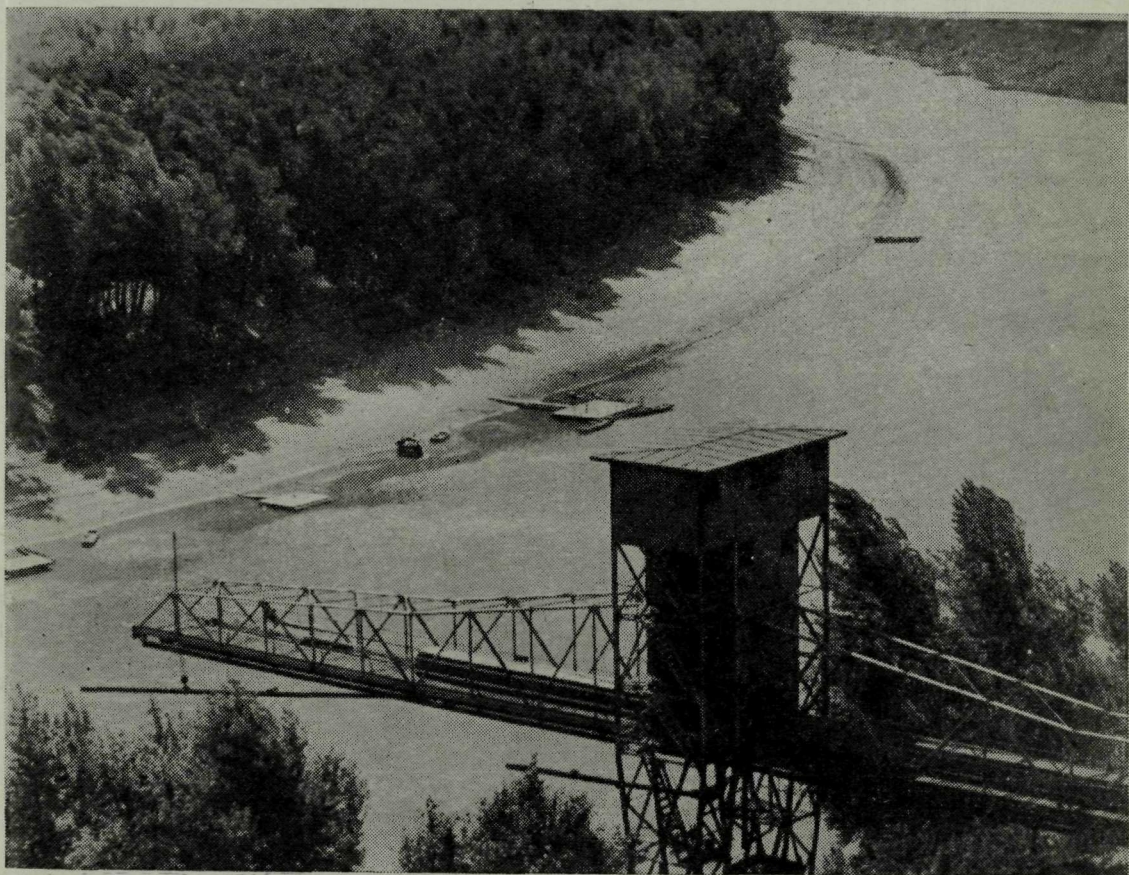

JÁSZKUNSAĞ

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT SZOLNOK MEGYEI SZERVEZETÉNEK FOLYOIRATA

1963. AUGUSZTUS.

IX. EVFOLYAM 3. SZ.

JÁSZKUNSÁG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata
Megjelenik negyedévenként

1963. szeptember.

IX. évfolyam, 3. szám.

Terjeszti a Magyar Posta Hírlapiroda

A szerkesztő bizottság elnöke:

S z u r m a y E r n ő

Szerkesztő bizottság:

Barna Gábor, Kisfaludi Sándor, Lévai István,
Mészáros Ferenc, Sári Mihály, Soós István

Felelős szerkesztő:

K a p o s v á r i G y u l a

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4.

Telefon: 23—50. — Csekkszám: 171—395—528.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Néplap
Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Fülemen Lajos

Index-szám: 25 910

2858-63. Szolnok Megyei Nyomda Vállalat,
Szolnok, Május 1 u. 19.

Felelős vezető: Mészáros Sándor

T A R T A L O M :

Dr. Völgyi László: Kőolaj és földgáz Szolnok megyében	97
Dr. Mezősi Károly: A követjelölt Petőfi megbuktatása	104
Szöllősi János: Az önköltségszámítás eredményei, problémái és feladatai Szolnok megye termelőszövetkezeteiben	110
Katona Imre: Lehel kürtje	110
Dr. Sipos Sándor: A mezőgazdasági termelést szolgáló biológiai munka tapasztalatairól	124
Soltész Mária: „A hazáért elhangzott szó” munkásai. Gyorsírók a haladásért. (Második befejező közlemény.)	128

F ó r u m :

Életforma — lakáskérdés (Ferenczy Károly)	133
Nem a nadrágszárról van szó (Varga József)	142
A Társulat életéből (Mészáros Ferenc)	144
Szolnok megyei bibliográfia (Sági Pál) ... borítólapon	

A c í m l a p o n :

A Tisza Szolnoknál .(MTI Fotó.)

Kőolaj- és földgáz Szolnok megyében*

I. BEVEZETŐ

A földrajzi és különösen a közigazgatási határok természetszerűleg nem igazodnak a mélyföldtani viszonyokhoz. Nem könnyű feladat tehát a megyénkben folyó kőolaj- és földgázkutatás történetét, eredményeit és perspektíváit úgy összefoglalni, hogy az beilleszkedjék az országos méretekben kibontakozott tevékenységbe. Szolnok városa azonban ma az alföldi szénhidrogénkutatás központja és kívánatos, hogy beszámoljunk a közvetlen környezet, a megye szénhidrogénkutatási helyzetéről.

A Magyarhoni Földtani Társulat – megőrizve elődeink 1848-ban alkotta nevét – 115 éves fennállása óta első ízben tart szaküléseket Szolnokon, az Alföld középpontjában. Ez az ünnepi ülés szimbólum is. Megbecsülése és értékelése a régi szakembereknek, akik be akarták bizonyítani azt, hogy az Alföld mélyében kőolaj- és földgáztelepeknek kell lenniök. De megbecsülése ez a felszabadulás utáni lelkes olajgeológus gárdának, akik nagy lendülettel és akarással fogtak a kutatáshoz. A népgazdaság évente százmilliókat biztosított nekünk a földtani-geofizikai kutatás és a fúrás felfejlesztéséhez. Ez a kettő együtt: a lelkes, egyéni áldozatokat követelő munka és az anyagi – technikai bázis biztosítása meghozta gyümölcsét. Ma már országos jelentőségű eredmények vannak a hátunk mögött és további nagy lehetőségek előttünk. Mi most azért harcolunk, hogy megbirkózzunk a munka megnövekedett mennyiségével, növeljük a feldolgozó szakmai munkát, behozzuk az előkutatás lemaradását, fejlesszük a kutatómunka hipotézisét, növeljük a kutatás eredményességét. Ki álmodott volna azelőtt arról, hogy elérhető a hatásosságnak olyan foka, mint ma van: az elmúlt években minden méter-fúrással 22–27 tonna szénhidrogénkészletet tártunk fel. Ma már perspektívikus készletekkel számolunk a kapacitás tervezésében és 5–6 év alatt el akarjuk dönteni a reménybeli készletek valóságát.

II. AZ ELŐKUTATÁS TÖRTÉNETE

Az előkutatás fogalmkörébe soroljuk mindazon tevékenységet, ami a tulajdonképpeni, közvetlen célratörő szénhidrogénkutató munkát, a felderítő fúrást megelőzi. Ide tartozik tehát a felszíni földtani térképezés, a felszíni geofizika valamennyi módszere és a földtani felépítést és strukturát kutató szerkezetvizsgáló fúrás és földtani támpont-fúrás.

1. *A felszabadulás előtt* (1926–1945 közötti évek).

* A „Szolnoki Földtani Napok” (1963. május 17–18.) műsorában elhangzott előadás.

A kutatás megindulásakor csak az 1922-ben Papp Károly átdolgozásában kiadott 900 000 méretarányú id. Lóczy Lajos-féle földtani térkép állt rendelkezésre. – Az előkutatás egyrészt kutatógödrökben mért felszíni dőlésértékek adataira, másrészt az Eötvös-féle torziós ingamérés egyes területeken mért eredményeire épült. Mi sem jellemzőbb erre az időszakra, hogy a dőlésmérésekkel kimutatott boltozatok közül megyénkben csak a karcagit fúrták meg. Eötvös-ingás és graviméteres mérés is csak 4 területen volt és ebből kettőt fúrtak meg 1–1 fúrással.

2. *A felszabadulás után* (1945-től napjainkig).

A Magyar Állami Földtani Intézet az 1953–1956 közötti években elkészítette a ma is használatos 300 000-es méretarányú országos földtani térképet. 1950-től kezdve megélnékölt a geofizikai tevékenység is és 5 év alatt megyénkben 6 területen volt gravitációs, 7 területen mágneses, 6 területen szeizmikus mérés: Jászberény, Szolnok, Rákóczi falva, Törökszentmiklós, Kenderes, Kisújszállás, Túrkeve, Tiszafüred, stb. körzetében. Szerkezetvizsgáló sekélyfúrássok mélyültek Jászberényben és lemélyült a szolnoki pillérfúrás.

3. Mindezek alapján ma felvázolható a megye *átnézetes geofizikai képe*, mely nagy vonalakban a következő:

A megye északi részén, Jászberény környékén kb. DNY–ÉK-i csapásban egy magas vonulat húzódik 1700–1800 m körüli mélységben. Ettől délre Jászládány–Jászapáti között jelentősen elmélyülő depressziós öv van, amelyben azonban még kisebb relatív maximumok lehetségesek. Abony felől Zagyvarékas felé újabb relatív magaslatosor következik erősen változó 2500 m körüli mélységben. A várható északkeleti folytatást még kielégítően nem ismerjük, de lehetséges, hogy találkozni fog a Szolnok–Tiszaroff között húzódó, nagy kiterjedésű gravitációs maximum sorozattal. A Szolnok–szandaszőlősi kiemelkedés esetleges folytatódását nem ismerjük. A Rákóczi falvánál tapasztalt markáns körvonalú maximum egyelőre ugyancsak társtalanul áll előttünk. A legújabb részletező mérések szerint Kengyelnél és Nagykörű–Törökszentmiklós között vannak szeizmikus kiemelkedések. Távollabb, Kenderes, Kisújszállás környékén ismerünk gravitációsan és szeizmikusan egymásnak kissé ellentmondó adatokat. A Karcagtól északra lévő Kunmadaras–tatárülési körülhatárolt maximumot alapos mérések után részleteiben ismerjük. Nem tisztázott azonban a tőle északra lévő tiszaiorsói gravitációs maximum oka, és mérési nehézségek miatt nem ismerjük kellően az eredményeket ígérő nagyiváni területet sem. A megye észak–északkeleti része Tiszaroff és Tiszafüred között még szabad vadászterület, mert a régi tiszaburai graviméteres és tiszafüredi földmágneses mérés részadatain kívül kevés még a geofizikai ismeretanyag. A déli zónában a Karcag és Bucusi közötti és a túrkevei maximumon kívül csak a tiszakürtit ismerjük, és egyelőre csak halvány lehetőségeket látunk Mezőtúr körzetében. Az elmondottakból következik, hogy főbb vonalakban ismerjük megyénk geofizikai alapon kalkulálható lehetőségeit, egyes területeket teljes részletességgel felmértünk, de még sok nyitott kérdés van hátra és a teljes ismeretanyag megszerzéséért még bőven akad tennivaló.

III. A KUTATÁS TÖRTÉNETE

Az előkutatással szerzett tapasztalatokat gyakorlatilag a szénhidrogénkutató fúrások kitűzésében hasznosíthatjuk. Kutatófúrássok révén szerzünk biztos adatokat egy-egy terület értékéről, a szénhidrogénkincs jelenlétéről, készletéről, vagy éppen hiányáról. Ez a tevékenység tehát nemcsak tudományos, hanem gyakorlati, gazdasági munka is, népgazdasági szempontból a legfontosabb.

1. A felszabadulás előtt

Az akkori bonyolult gazdasági viszonyok és szűkös anyagi lehetőségek között megyénk területén csak elszórt és vontatott kutatási tevékenység folyt. A kincstár az 1927–1930-as években mélyítette a két Karcag–Berekfürdő-i mélyfúrást, mely igen értékes földtani adatokat, kezdetben a vízzel együtt mintegy 3–400 m³ napi gázmennyiséget is adott, végeredményben azonban a mai Berekfürdő gyógyvízellátását szolgálja. Az 1930–1933-as években mélyült a Tiszaórs I. sz. mélyfúrás is, amely az akkori viszonyok között nagy mélységre hatolt (1882 m), és víztermelés mellett napi néhány száz köbméter földgáztermelést is adott. Koncessziós jogok alapján a MAORT 1942–43-ban fúratta a Cserkeszőllő melletti szénhidrogénkutatófúrást, mely nagymélységű fiatal süllyedést bizonyított ezen a területen, és első ízben jutott a pannóniainál idősebb miocén rétegekig a megye területén. Eredményében csak gyenge gázyomokat adott és ugyancsak gyógyfürdőként hasznosították forró sósvizét.

Végeredményben tehát ezek a fúrások reményt adtak a várható nagyobb eredményekhez, azonban a megtalált kis mennyiségű földgáz ipari hasznosítására nem került sor.

2. A felszabadulás után

A felszabadulás után 1952–1955 között a Magyar–Szovjet Olaj R. T. tevékenykedett megyénkben, 1955-től napjainkig pedig a Kőolajipari Tröszt végzi a szénhidrogénkutatást. A kutatómunka volumenének óriási arányú növekedését jól kifejezi a fúrásokkal végzett megkutatottság két számadata: az egy fúrára eső négyzetkilométer és az egy négyzetkilométerre eső fúrt méterszám. Ez a megye jelenlegi 5571 km²-es területét véve alapul, a következőképpen növekedett:

- a) a Kincstár és a MAORT 15 évi tevékenysége során =
1393 km²/fúrás és
1,1 m/km²;
- b) a MASZOLAJ 3 évi tevékenysége során =
264 km²/fúrás és
7,2 m/km²;
- c) a Kőolajipari Tröszt 7 évi tevékenysége során =
73 km²/fúrás és
25 m/km².

Közelítőleg tehát a fúrás-sűrűség 19-szeresre, a rétegek feltárása pedig 23-szorosra emelkedett. A mélyfúrásokkal feltárt területek száma a felszabadulás előtti 3-ról 15-re emelkedett, a fúrási darabszám 4-ről 76-ra, a lefúrt méter 6219 m-ről 138 339 m-re növekedett az 1962. dec. 31-i állapot szerint. A népgazdasági szempontból legfontosabb mutató azonban az eredményesség. A lemélyített és eredményes kutak számában és az eredményesség százalékában kifejezve:

Felszabadulás előtt: 4 fúrából 0 db eredményes 0 %-ban.

Felszabadulás után: 72 fúrából 34 db eredményes 47 %-ban.

A felszabadulás után megkutatott területek közül a MASZOLAJ öt terület közül kettőt talált eredményesnek (Szolnok, Rákóczi falva), a Tröszt viszont 100%-os hatásokkal dolgozott, mert eddig az öt megfúrt területen mindenütt szénhidrogéntelepeket fedezett fel (Szandaszőlős, Zagyarékas, Kisújszállás, Kunmadaras-Tatárülés. A feltárt szénhidrogénkészlet is jelentősen növekedett és országos méretekben tekintve is vannak jelentősek, mint például a Kunmadaras-tatárülési. A hasznosítás szemszögéből nézve eddig a szolnoki kőolajat és a szandaszőlősi földgázt rendszeresen termelik, és a Szolnok–Budapest, Hajdúszoboszló–Szolnok távvezetékek meg-

épülése után rövid időn belül a többi terület is bekapcsolódik az energiatermelésbe. Nem is szólva például olyan „rejtett tartalékokról”, mint a rákóczi-falvi széndioxid gázmező.

3. A megye területének átnézetes mélyföldtani felépítése

A szénhidrogénkutatás szempontjából az ország reményteljes területeit hét medence-részre osztottuk fel. Ez a felosztás a legfontosabb földtani jellemzők, az alapkőzet és fedőkőzet minősége, valamint földtani kora alapján készült, s egyben értékelési sorrendet is ad. A kutatási hipotézis ezen gyakorlati célú medencebeosztása alapján megyénk déli-délkeleti szegélyén húzódik a tiszántúli paleozoos aljazatú neogén medence keskeny északi sávja. A tőle északra lévő Szolnok megyei közigazgatási terület teljes egészében az észak-alföldi mezozoos aljazatú neogén medencébe esik. Eddigi ismereteink szerint tehát a Túrkeve–Kisújszállás között induló és Mezőtúr fölött tovahaladó, majd Öcsöd–Tiszakürt vonalában a megyéből kilépő határvonal-tól délre a tiszántúli medence egységesen az alábbi földtani kifejlődésű: az alapkőzet a Túrkeve környéki fúrások alapján ópaleozoos korú muszkovitos biotitgnejsz. Ennek a paleozoos vonulatnak DNY-i folytatását egyelőre csak földmágneses mérések alapján valószínűsíthetjük az öcsödi és tiszafüredi maximumokkal. A megye-határt túllépő déli kapcsolat azonban jól ismert fúrásokkal is. A teljes mezozoikum hiányzik ezen területen és óriási üledékhézaggal a paleozoikumra közvetlenül miocén és pannón települ. A miocén változatos kifejlődésű, alsó tagozatában teresztikus agyag és polimikt konglomerátum öszlettel kezdődik, mely telfelé foraminiferás–litotamniumos torton mészkőbe megy át. Végül mészmárga fáciesben a szarmata is képviselve van. A nagy vastagságú pannóniai üledéksor alapvető jellegeiben mindkét medencerészben azonos.

A megye többi része az észak-alföldi mezozoos aljazatú neogén medence földtani típusába tartozik. Átnézetes földtani kifejlődése az alábbi:

A Jászberény környéki terület vitás kőzetein kívül valamennyi eddig megkutatott területünkön a felsőkréta–paleogén flis az alapkőzet. A hazai első típusos flis kifejlődés leírása is megyénkben, a rákóczi-falvi mélyfúrási anyagból származik. – Jellemző kifejlődése az erős tektonikai igénybevételű mutató kovás kvarchomokkő és konglomerátum, valamint kalciteres márga és agyag globotruncanas mikrofaunával. Mélyfúrásokkal Szolnoktól nyugatra (Hajtó-tanya), Szolnokon, Kisújszálláson és Karcag környékén (Tatárülés) ismerjük. A diabáz szubvulkanizmus kísérője a flis kifejlődésnek. Hozzáink legközelebb Szandaszőlősen van diabáz betelepülés a flisben, melynek diabáz tufás és agglomerátumos változatát éppen itt városunk alatt találjuk. Bizonytalanul mutatható ki az eocén és mindig a flis-kifejlődéshez kapcsolódik agyagmárgás, márgás kőzetfáciesben. Az oligocén hiányzik a területen és a miocén is túlsúlyban vulkanitok képviselik. A flist áttörve Kisújszálláson és Tatárúlélen andezitláva, Kunmadarason bizonytalanul riolitlávának meghatározott, bonított effuzív kőzet jelzi a vulkáni tevékenységet. A geofizikai kép alapján még bőven fogunk találkozni vulkanitokkal Szolnoktól észak-északkeletre és a Jászságban Jászapati, Alattyán vidékén. A miocén riolituffa általános elterjedésű területünkön és egyre bővülő ismereteink alapján nem feltétlenül kell a kitorési központokat távol, az északmagyarországi felszíni vulkáni sorban keresni. A riolituffa általában a flis és pannón között jelentkezik legfeljebb szarmata fedővel, így pontosabb tufaszintbeli helyzete nem rögzíthető. Egyedül a Kisújszállás 2. sz. fúrásban rögzíthettük azt, hogy a lajta-mészkő fekéjében van, tehát a középső vagy alsó riolituffa szintbe (helvét) tartozik.

A szénhidrogénkutatás szempontjából legfontosabb pannóniai üledéksor regionális értelemben a megye területén – függetlenül a medencealjazattól – azonos típusú.

Kedvező a szénhidrogénkeletkezés szempontjából általánosan nagy vastagsága és csak a földtani alakulattól, a homokosságtól és a csapdatényezőktől függ gyakorlati értéke. Azt lehet tehát mondani – és ez nagyon fontos és előnyös –, hogy ahol települt boltozatot, szárnyhelyzeti kiékelődést, vagy tektonikus zónát várunk, a pannón feltétlenül értékes. Ezt a nagyon jó kutatási hatások is igazolja.

IV. AZ EREDMÉNYES TERÜLETEK RÖVID OLAJFÖLDTANI JELLEMZÉSE

Tekintettel arra, hogy az iparági szaktársak előtt tökéletesen, a más területen dolgozó szaktársak előtt pedig az irodalomból, az eredményes területek jó része ismert, ezért csak az olajföldtani jellemzőkre emlékeztetek.

Szolnok

Felfedezése: 1953. Jelenlegi állapota: olajtermelő mező.

Földtani alakulat: az alsópannóniai homokkősorozat rétegtömörüléssel kialakulása. – Egy olajtelepet tartalmaz.

Teleptípus: hajlottan zárt rétegtelep, mely helyenként kőzettanilag elhatárolt (permeabilitás változás).

Tároló: vízkihajtású, gázsapka nélkül, kevés „oldott” gázzal.

Szolnok–Hajtó-tanya

Felfedezése: 1956. Jelenlegi állapota: konzervált gázmező.

Földtani alakulat: alsópannóniai homokkövek rétegtömörüléssel kialakulása. Két földgáztelepet tartalmaz.

I. felsőtelep: kőzettani változással zárt rétegtelep.

II. alsó telep: tektonikailag hajlottan zárt rétegtelep.

Tároló: mindkét telepben sajátenergiájú gázkihajtás.

Szandaszőlő

Felfedezése: 1958. Jelenlegi állapota: gáztermelő mező.

Földtani alakulat: diabáz felett kialakult rétegtömörülésre pannóniai homokkövek. Négy földgáztelepet tartalmaz.

I/a és I/b felsőpannóniai telepek: hajlottan zárt és kőzettani változással zárt rétegtelek kombinációi.

II. sz. alsópannóniai telep: tektonikailag hajlottan zárt rétegtelep.

III. sz. alsópannóniai telep: tektonikailag hajlottan zárt rétegtelep. Északnyugati részén kőzettanilag határolt.

IV. sz. alsópannóniai telep: kőzettani változással zárt rétegtelep.

Tároló: mind a négy telepben sajátenergiájú gázkihajtás.

Zagyvarékas

Felfedezése: 1960. Jelenlegi állapota: kutatóterület.

Földtani alakulat: vertikális lesüllyedés alsópannóniai homokkősorozatokban. Egy kevert gáz és egy széndioxid-gáztelepet tartalmaz.

I. sz. alsópannóniai telep (felső): tektonikailag töréssel zárt rétegtelep (kevert gáz).

II. sz. alsópannóniai telep (alsó): tektonikailag töréssel zárt rétegtelep (széndioxid gáz).

Tároló: mind a két telepben sajátenergiájú gázkihajtás.

Rákóczifalva

Felfedezése: 1954. Jelenlegi állapota: kutatással le nem zárt széndioxid gázmező.

Földtani alakulat: flis felett kialakult rétegtömörüléssel miocén és alsópannón.

Négy széndioxid gáztelepet tartalmaz.

- I. sz. alsópannóniai telep: tektonikailag hajlottan zárt rétegtelep.
 - II. sz. alsópannóniai telep: közettani változással zárt rétegtelep.
 - III. sz. miocén telep: tektonikailag hajlottan zárt rétegtelep.
 - IV. sz. miocén telep: közettani változással zárt rétegtelep.
- Tároló: mind a négy telepben sajátenergiájú gázkihajtás.

Kisújszállás

Felfedezése: 1958. Jelenlegi állapota: kutató terület.

Földtani alakulat: flis felett kialakult rétegtömörüléssel miocén és pannón. Egy gáztelep ismert.

Teleptípus: egyelőre bizonytalan tektonikailag, vagy közettanilag zárt rétegtelep.

Tároló: sajátenergiájú gázkihajtás.

Kunmadaras–Tatárülés

Felfedezése két szakaszban alakult egységes mezővé.

Tatárülés: 1956, Kunmadaras: 1962. Jelenlegi állapota: kutatóterület, kis volumenű gáztermeléssel Tatárülésen.

Földtani alakulat: flisbe nyomult andezit és riolit felett kialakult rétegtömörüléssel miocén és pannón. Három gáztelep ismert.

- I. sz. alsópannóniai telep: tektonikailag hajlottan zárt és közettanilag zárt rétegtelep kombináció.
 - II. sz. alsópannóniai telep: u. a., mint I–II. sz.
 - III. sz. alsópannóniai telep: u. a., mint I–II. sz.
- Tároló: mindhárom esetben sajátenergiájú gázkihajtás.

V. PERSPEKTÍVIKUS TERÜLETEK

Az előkutatás szemszögéből – jelenlegi módszereket véve alapul – megyénk általánosan ismertnek mondható. Bőven van azonban még szükség részletező geofizikai mérésekre. A megkutatottság rohamosan növekedett, de a jelenlegi helyzet távolról sem merítette ki a lehetőségeket. A közeljövő kutatási programja alapján növelni kívánjuk a felderítő kutatás kapacitását. A megye területén és közvetlenül a határterületekre eső helyeken 5 új lehetőséget derítünk fel: Jászberénytől Nyugatra, Farnos mellett, Abony–Zagyvarékas között, Kengyel és Nagykörű–Törökszentmiklós körzetében. Továbbfejlesztő kutatótevékenységet fogunk folytatni: Tatárülés–Kunmadaras–Nagyiván térségében, Túrkeve és Zagyvarékas területén. Az 1963-as évben kb. 8–10 db fúrást fogunk lemélyíteni 20–25 000 méterszámmal.

A távolabbi perspektívákban sajnos egy kis szünet várható, mert az előkutatás lemarad az igényekhez képest. Ennek ellenére sok lehetőség van még a reménybeli szénhidrogénkincs nyomozására. Legfontosabbnak tartom a Besenyszög–Tiszaroff–Tiszafüred területére terjedő gravitációs maximum szeizmikus megkutatását. Ugyanis a telepek zonális kialakulására vonatkozó, világviszonylatban is jól bevált elv alapján ezen a területen folytatódik egyrészt a Nagykörös–Törtel–Zagyvarékas, másrészt a Jászkarajenő–Szolnok, eredményes területeket tartalmazó vonulatsor. A kunmadarasi igen jó eredmény, a tisaörsi látszólagos eredménytelenség ellenére is indokolja a Tiszaszentimrénél kialakuló lehetőség teljes felmérését. Javasolható a Mezőtúr–Öcsöd közötti területen is felderítő jellegű kutatás a nem eléggé részletes geofizika ellenére is éppen a zonális folytatódás reményében Túrkevétől DNY-ra.

VI. SZÉNHYDROGÉNKUTATÁSI MÓDSZEREINK TOVÁBBFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

Az igen sok lehetőség közül csak a legfontosabbakat említem és inkább azokat emelem ki, amelyek a megyei földtani adottságok miatt elsőrendűek.

A felszíni geofizikában a mágneses méréseknek csupán annyi jelentőséget tulajdonítunk általában, hogy az alapkőzet minőségére adjon felvilágosítást. Valójában azonban jobban érdekel a vulkáni kőzetek felett települő rétegsor. Bizonyítja ezt a diabáz felett talált Szandaszöllős, az andezit felett talált Tatárülés és a riolit felett talált Kunmadaras. A viszonylag sok mágneses rendellenesség helyes értelmezéséhez szükséges volna a fúrómagok mágneses szuszceptibilitásának rendszeres mérése. Ha például tudnánk azt, hogy a vulkáni kőzetek szuszceptibilitása kicsiny, akkor kimondhatnánk azt, hogy az anomália vulkáni tufától származik és a nagyobb érték vastagodást, vagy felszínhez való közelséget jelez. Fordított esetben viszont esetleg elkülöníthetnénk a vulkáni kőzetfajtákat és előre felmérhetnénk a vulkáni kúpok felett várható földtani alakulatok számát.

Zagyvarékas és Szolnok környékén a különböző geofizikai módszerek egymással és a fúrási adatokkal sokszor ellentmondók, nehezen értelmezhetők. Nagyiván környékén ugyan más okból kényszerültünk a tellurikus módszer alkalmazására (szeizmikus néma zóna), de sikerült eredményt elérni. Itt is ki kellene próbálni a tellurikus mérés használhatóságát.

A szeizmikus mérések minőségének vonalán jól állunk, de nagy hiány még mindig a rétegek kiékelődések kutatását célzó szovjet R. M. P. módszer hazai bevezetésének elhúzódása.

A fúrási geológia megfigyelés-módszereinek vonalán igen elmaradott szinten állunk. A geológiai műszerezésben alig értünk el eredményt. Még csak kísérleti stádiumban van a geológus és a felújított gázdetektor. A furadékmintavétel korszerűsítése sürgős feladat. Minden nehézség nélkül megoldható lenne a fél-automata furadékmintavevő készülék, mely egyben közelítő származási mélység-korrekciót is alkalmazna. Teljesen kialakulatlan nálunk a furadékminták sokoldalú vizsgálata, holott egyes külföldi államokban még köztudott vizsgálatokat is képesek végezni furadékmintákon. Sokat vitatott kérdés a magfúrások százalékaránya. Ha valamennyi fúrást folyamatos magfúrással mélyítenénk, ez olyan gazdaságtalan volna, hogy a fúrási tevékenység minimálisra csökkenne és végeredményben kevesebbet tudnánk meg medencénk földtani felépítéséről, nem is beszélve arról, hogy lényegesen kevesebb mezőt fedezhetnénk fel a kisebb tevékenység miatt. Ez az álláspont tehát az olajkutatásban nem tartható és könnyen bebizonyítható, hogy a szükségszerű magvesztések miatt a származási mélység bizonytalansága nagyobb lenne a karottázs szelvényezés, plusz szakaszosan telepített magfúrások rendszerénél. De medencénk felépítettsége (vastag, jól ismert panóniai üledékek) sem követeli ezt meg.

Szolnok megye a legelőnyösebb helyzetű az országban nemcsak azért, mert sűrű út- és vasúthálózattal rendelkezik és az Alföld földrajzi középpontja, hanem azért is, mert a legtöbb (7 db) várossal és legkevesebb községgel (72 db) rendelkezik megyéink között. Szolnok népessége az elmúlt 10 év alatt 34⁰/₁₀-kal növekedett, nagy léptekkel iparosodik és ma már az állami ipar 70 telephelyén 9–10 000 munkás és alkalmazott dolgozik a városban. Előnyös az is, hogy a vegyipari alapanyagot szolgáltató kőolajiparnak olyan nagy rokonüzeme van Szolnokon, mint a Tiszamenti Vegyiművek kénsav- és műtrágyagyára. A földgázélfordulások a város határában a megye területén vannak és rövidesen áthalad a városon az országos földgázvezeték hálózat legfontosabb szakasza.

Dr. Völgyi László

A követjelölt Petőfi megbuktatása

Nincs még egy írónk akinek az életében annyi, társadalmi és történelmi helyzetekből adódó, nagy összeütközés és közben annyi egyéni tragédia zajlott volna le, mint Petőfiében. Ebben a rövid, olyan zaklatott, de a magasztos eszmékhez oly csodálatosan hűséges, önfeláldozó életben a drámai feszültség egyik csúcspontját a *szabadszállási követválasztás* jelentette.

Erről a 115 év előtti – az első magyar képviseleti! – választásról ismertük eddig is maguknak a *főszereplőknek* a nyilatkozatait. *Petőfi* szenvedélytől izzó újságcikkében már a választás napján megírta:¹ „Soha sem ostromolta szemtelenebbül a becsületességet és igazságot a gazemberség, mint ezen esetben”, s hogy itt olyan „ördögi gonoszság” történt, amire nincs kifejezésünk, amire „egy új szót kellene feltalálni”. Leírta megbuktatásának körülményeit is. Azt, hogy milyen esztelen rágalmakkal illették, a felszólalástól eltiltották; követválasztási proklamációja miatt „tolakodó”-nak nevezték; republikánus elve és királyellenessége miatt olyan embernek tüntették fel, akinek agyonverését a minisztérium is szívesen venné; Kunszentmiklóson már előre agyonkövezéssel, Szabadszálláson maga a választási elnök agyonlövésével fenyegette; s végül a lerészegített néppel erőszakosan megbuktatták: a mellének vasvillát szegezve üzték ki Szabadszállásról, párthíveinek fegyveresek állták el az útját, a városba be sem mehettek.

A költő közléseit az ellene szórt hazug vádakról, fenyegetésekről, erőszakosságokról, a nép leitatásáról mind megerősítette Petőfi fő támogatójának, *Bankós Károlynak* szintén közvetlenül a választás után megjelent nyilatkozata² s az a 176 aláírással ellátott petíció, amelyben a kunszentmiklósi és kiskunlacházi választók kijelentették: „a június 15-én tartott szabadszállási kerületbeli országgyűlési követválasztást nem ismerjük el tövényesnek, miután számtalan törvénytelen lépés követtetett el”, s ezzel „legszebb jöjuk... tapadtattott meg”.³

Közvetlenül Petőfi cikkének olvasása után a „nyertes”, követté választott *Nagy Károly* is megírta a maga válaszát. Kétségtelen, hogy a választás utáni tollharcban az ellenfél személyes sértegetését Petőfi kezdte. Többek közt „gögös buta ember” jelzőkkel illette a szavazás nélkül kikiáltott követet. Nagy Károly sem maradt adós. Több szerkesztőtől visszautasított, s végül is a Pesti Hírlap hirdetményei közé a szerkesztők tudta nélkül belopott cikke „a’ Pegazus farkába... fölkapaszkodott” költőt „hígvelejű”-nek merte nevezni, „pusztai betyár”-hoz, „fertőbe hevert disznó”-hoz hasonlította.⁴ Erre Petőfi részéről már csak a párbajra való kihívás következhetett.

Végül néhány nagyon keserű kifakadás után – „Én tehát a galériára szorultam! én a galériára!...” – „Éljen a népképviselet!” – Miért zárjátok el az utamat? c. verse stb. – a sebzett lelkű költő megbuktatása után egy hónappal ezt írta: „Végre ami a követséget illeti, annak megszerzése végett soha és sehol egy lépést sem teszek többé az életben... nem érdemli meg Magyarország, hogy képviseljem”. Az *apostol* c. versében még megrázóan írta le csalódottságát, a mártírok sorsát, de a csúfos követválasztás-

ról nyiltan soha többé egy szót sem ejtett. Csak lopva tér vissza írásaiban egy-egy gondolat, ami még mindig a szabadszállási kudarc hatását tükrözte, mint pl. a Szemere Bertalan miniszterelnökhöz a választás után egy évvel, 1849 júniusában írt levelének az a sora, hogy ő „buzgó és szakadatlan hazafiúi fáradozásáért még nem kapott egyéd jutalmat, mint lelki sebeket...”

Petőfi követjelölt ellenfele a választásról írt cikkében olyan bejelentést és ígéretet tett, amelynek teljesítésével mindvégig adós maradt. Nagy Károly ugyanis Petőfi Sándorhoz már 1848. jún. 21-én megírt „Szózat”-ában a választás „hiteles” közzétételét jelentette be, s hogy ennek nyomán: „A’ közvélemény, mint igaz bíró, értesülvén hitelesen a’ választás folyamáról ’s ön feltalakodásáról, – kimondja ön felett az ítéletet...” Ígérte azt is, hogy „a’ választás folyamát, a’ követválasztási bizottmány jegyzője terjedelmesen közölni fogja”.⁵ Mindebből nem lett semmi. A közvélemény természetesen inkább Petőfi nyilatkozatának adott hitelt, hisz ezek is váltak közismertekké, a Nagy Károly cikkét ismerőkben azonban jogosan élt a kíváncsiság: mit is tartalmazhatott a követválasztásról felvett hivatalos és „hiteles” jegyzőkönyv? Hogyan is folyt le ez

The image shows a handwritten document, likely a draft or a letter, written in cursive. The text is heavily crossed out with a large 'X' mark, indicating it is a rejected or discarded version. The handwriting is dense and fills most of the page. The text is written in Hungarian and appears to be a formal or official document, possibly related to the political events mentioned in the surrounding text. The document is titled '1. ábra' (Figure 1) and is located on page 105 of the document.

1. ábra

a választás? Eddig azonban a Petőfi életrajzi irodalom a követválasztásról a választás fő szereplőinek nyilatkozatain kívül levéltári okmányt, dokumentációt nem ismert.

Két ilyen igen fontos jegyzőkönyvet itt most fénymásolatban is közlünk.

I.

Az egyik a Szabadszálláson 1848. június 12-én, három nappal a követválasztás előtt tartott *képviselőtestületi közgyűlés jegyzőkönyvi részlete*.⁶ A választás „tisztaságára” a szöveg tartalmánál is jellemzőbb az az eljárás, amit ezzel az ügyel, közgyűlési tárgyalási ponttal kapcsolatban elkövettek. A Kecskeméti Áll. Levéltárban őrzött 1848. évi letisztázott és bekötött jegyzőkönyvi példányban ugyanis hiába kutattam a követválasztásról szóló legkisebb adat után is. Végül a *bitelesített jegyzőkönyvből kihagyott* pontot a bekötetlen, fogalmazványi jegyzőkönyv jelenleg Szabadszálláson, Tóth Sándor gyűjteményében lévő anyagból kaptam meg. Az a tapasztalat érvényesült itt, hogy a bűn elkövetése után a tettesek a bűnjeleket igyekeztek eltüntetni. Mert ez az áthúzatott, az utókor számára szánt jegyzőkönyvből kihagyott, a jún. 12-i közgyűlésen azonban 326-os tárgysorozati pontként tárgyalta jegyzőkönyvi szöveg valóságos *bűnjel*. A szabadszállási város- és választásvezetőknek ezt a tárgysorozati pontot teljes egészében el kellett tüntetniük, ha csak nem akarták írásos emlékét hagyni annak, hogy ők a *követjelölt Petőfit városukból valóban kitiltották!*

Mindaz, amit itt Petőfiről mondtak és írtak, egy határozatban nyert kifejezést:

„ezennel elhatároztatik, hogy Petőfinek é Város kebelébeni meg jelenés szorossan megtiltassék, s é tilalomról Bankos Károly, mint a' ki ezt tudtára adhatni fogja, értesíttessék. —”

A 326-os sorszámot ezután a következő, a nemzetőrség megszervezését, felfegyverzését tárgyaló ügynek adták át, átjavítva ennek eredetileg 7-es, utolsó számjegyét 6-osra.

A Petőfi elleni határozatot meghozó közgyűlésen a főbíróon kívül 6 tanácsnok és 25 városi képviselő, összesen tehát 32 személy vett részt. Főris Gergely volt a főbíró. A jelen lévő képviselők sorát N. T. (= nagytiszteletű) Nagy Sámuel helybeli ref. főesperes és az ő követjelölt fia, Nagy Károly nyitotta meg. Negyediknek Szeles László következett, aki a három nap múlva megtartott követválasztáson az elnöki tisztet töltötte be. Ő volt egyébként az a „kicsapott nótárius”, aki az egyik népgyűlésen Petőfit agyonlövéssel is fenyegette. Vagyis már a Petőfit kitiltó határozat meghozásában a legérdekeltőbb személyek vettek részt. Névszerint nem írták ki, hogy kik voltak azok a „némely polgárok”, akik Petőfinek a néphez intézett felhívása alapján a közgyűlésen ellene az indítványt megtették, de hogy ennek sugalmazása is Nagy Károlytól, az apjától és Szeles Lászlótól eredt, egészen bizonyos. Ezek az értelmiségi vezetők ismerhették Petőfi politikai szereplését az 1848. évi tavaszi hónapokban annyira, hogy a közgyűlésen előadhatták: *Petőfi beszédei, tettei, s némely irataiból a' honra nézve veszélyes elvek, merények és törekedés tetszik ki*. Maga Nagy Károly sem tagadta, hogy a „nemkaputos választók” Petőfi republikánus voltának és Petőfinek „májusi napokban, a museum téren tartott népgyűlésben a' ministerium iránti csúfos bizalmatlanságot hirdetett beszéde előállításával vonattak pártomra”.⁷ A „kaputos” értelmiségi-városvezető réteg tudott tehát Petőfi pesti fellépéséről, s emlékeztették most a szabadszállási közgyűlést és választókat, hogy a *Kiskun Kerület* csak olyan egyént küldhet az országgyűlésre „*népképviselőül, ki menten minden izgatási, s nép lázítási merényektől, tiszta elvű és jellemű fija é hazának, hü alatt valója a' Királynak, s örje az alkotmánynak*”. Feltételként hangoztatták még, hogy „*egyszersmind elegendő képességgel birjon fölléphetni a' követi pályára*”. Mindez szerintük nem volt meg Petőfiben. Nem titkolták aggodalmukat, hogy „*a' népnek általa el tsábittatott kis töredéke meg vette tétst, gyalázatot, sőt elláthátlan veszélyt*” is hozhat „*Petőfi követté választásával, ön maga, s talán az egész hon fejére*”.

Feltűnő itt az az ellentmondás, hogy míg egyrészt úgy írnak, hogy Petőfi a nép-

nek csak *kis töredékét* vonta a pártjára, másrészt *követté választásának* veszélyességét helyezték kilátásba. Vagyis elismerték, miként tudjuk is, hogy a nép, a „popule” mellette állott, hogy számolni kellett Petőfi megválasztásának lehetőségével.⁸ Ezért gondolták ellenfelük lehetetlenné tételének legegyszerűbb módjával *a választás helyéről való kitiltást*.

Petőfi maga is idézte nyilatkozatában ennek a „Szabadszállás város bírái” aláírással ellátott és Bankós Károlynak megküldött levélnek egyes részleteit,⁹ de a közgyűlési kitiltó határozat jegyzőkönyvi szövege csak most vált ismeretessé. Minden tervezett eltüntetési kísérlet ellenére bizonyosága ez a költő igazának és cáfolat Nagy Károlynak azzal az állításával szemben, hogy a választás törvényes eszközökkel történt.

II.

A *második* és itt ugyancsak fakszimilében közölt okmány a választási visszaélés leleplezésére *maga a követválasztási jegyzőkönyv*. Az Országos Levéltárban, az 1848-i belügyminisztériumi irattárban bukkantam rá. Ide futottak be ugyanis az összes követválasztással kapcsolatos jelentések.¹⁰

E jegyzőkönyv fő érdekessége és legnagyobb hamisítása az, hogy *Petőfi neve és fellepte még csak említve sincs benne*. Ellenben megtudjuk belőle, hogy *Szeles László* választási elnök intézett a néphez „*batályos, s korszerű beszédet*”. Ebben figyelmeztette a megjelenteket „*a követválasztás fontosságára*”, s *több ízben* felhívta őket: „*szabadon bár kit is követül ajánlani*”.

Csak éppen előzőleg Petőfit kitiltották a városból, és mikor ő a tilalom ellenére is megjelent, életét fenyegetve, erőszakosan eltávolították! – És ezt nevezték „szabad” ajánlásnak, „szabad” választásnak.

Az igazságot itt is Petőfi vágta a cselszövő és erőszakos vezetők, követválasztási elnök szemébe: „*Valóban gyönyörűl így értelmezik önök a szabadságot? így gyalázzák meg önök saját városukat, melynek neve Szabadszállás!*”¹¹

Az a választási komédia, hogy Nagy Károlyon kívül a kaputosok követjelöltnek ajánlottak még hat kaputost – csak éppen Petőfit nem ajánlhatta senki! –, s ezek mindjárt vissza is léptek, hogy így Nagy Károlyt egyhangúlag kiálthassák ki megválasztott követnek, már csak a törvényesség látszatának felmutatása érdekében történt.

Be kell végül még röviden mutatnunk két személyt: *Szeles Lászlót*, a választás elnökét, és *Kerek Józsefet*, a választás jegyzőjét. Mindkettőnek a neve ott szerepel Petőfinek azon a listáján is, amelyet legfőbb ellenségeiről készített.¹²

Nem ismeretlenek ezek a nevek a Petrovits-család szomorú történetében. Egy évtizeddel előbb fontos szerepük volt *az apa megbuktatásában*. Szeles László, akkori főjegyző vette rá Petrovitsot csalárdul egy olyan 5000 Ft-ról szóló kötelezvény aláírására, amelynek következtében ellene a végrehajtást elrendelték, és hosszas huzavona után meg is tartották. A periratokban, Petőfi atyjának panaszában többször szerepel a neve. Fortélyai, erőszakosságai, embertelenségei miatt a per folyamán feljelentést is tettek ellene. – Kerek József kunszentmiklósi ügyvéd pedig egyenesen Petrovits István perbeli ellenfelének, előbbi bérlőtársának és székálló legényének, Matulay Andrásnak volt a „teljhatalmú megbízottja”, ügyvédje. A költő atyját jellemében is megtámadta a peres ügy sikere érdekében.

Kilenc év múlva ugyanezek intézték a szabadszállási választás ügyét a bukott mézáros fia ellen és az egyik legnagyobb vagyonú birtokos, a szabadszállási főesperes fia érdekében. Érdemes azt is megjegyezni, hogy Petrovits István „*elkótyált*” birtokából a saját fáradságos munkájával szerzett háztelke, miután az 1838. évi árvíz a család hajlékát ledöntötte, éppen a követjelölt apja, Nagy Sámuel ref. lelkész birtokába került.

¹² Az újabban felkutatott források ismeretéből kitűnik, hogy nem volt ebben a választásban semmi érthetlenség, semmi logikátlanság, mint ahogy egyes életrajzírok

váltak. Csak a reakció és az erőszak sorakozott fel a forradalmár híru Petőfivel szemben, és a megbuktatására minden eszközt felhasznált. S legfeljebb még egy régi tapasztalat diadalmaskodott Szabadszálláson, a Kiskunságban is, amelynek népét Petőfi a szülőhelye, az itt töltött gyermek- és ifjúkor jogán „hazámfiak”-nak is szólította: „Senki sem próféta a maga hazájában!”

Dr. Mezősi Károly

JEGYZET:

1. A **Marczius Tizenötödike** 1848. jún. 19-i számából közli a kritikai kiadás, Petőfi Sándor **Összes Művei**, 1956. V. köt., 98–105. p.
2. A **Pesti Hírlap** 1848. jún. 27-i számában. — J. Petőfi Sándor **Összes Művei** V. köt. 221–223. p.
3. Uo. 106–107. p.
4. Uo. 227–229. p.
5. Uo. 228. p.
6. Szövege a következő: (Előterjesztés.)
326. Némely polgárok előterjesztik, hogy Petőfi Sándor, számos ki osztott példányokba fel szállítást intézett é néphez, melybe magát, é választó polgársággal, Követül akarja, a' legközelebb beállandó országgyűlésre megválasztani. (Határozat.) Hazánk jelen körülményei, különösen a' fenyegető veszélyek, melyek látókörünkön már valóba mutatkoznak (áthúzza: igénylik) meg kívánják, hogy minden é hazában annál fogva saját Kis Kun Választó Kerületünk is, olyan egyént bizzon meg a' be állandó országgyűlésre nép képviselőül, ki menten minden izgatási, s' nép lázítási merényektől, tisztá (áthúzza: jellemű) elvű s jellemű szerető fija é hazának, hű alatt valója a' Királynak, s' őrije az alkotmánynak; s a' ki egyszersmind elegendő képességgel bírjon fölléphetni a' követi pályára. Nem lévén pedig meg é tulajdonok a' tolakodó Petőfibe, sőt beszédei, tettei, s' némely iratából a' honra nézve veszélyes elvek, merények é törekedés tetszvéni ki, ne hogy a' népknek átala el tsábittatott kis töredéke meg vettetés, gyalázatot, sőt elláthatlan veszélyt is húzzon, Petőfi követté választásával, ön maga, s' talán az egész hon fejére: ezennel elhatároztatik, hogy Petőfi nek é Város kebelében meg jelenés szorososan meg tiltassék, s é tilalomról Bankos Károly, mint a' ki ezt tudtára adhatni fogja, értesíttessék.
7. Petőfi **Összes Művei** V. köt. 228. p., Akadémiai Kiadó.
8. Virágh Dénes, 1848-ban kunszentmiklósi főbíró közölte, hogy az itteni nép „Tessék elhinni, meg nem foghatom ma se, de boldult érte” (ti. Petőfiért). — **Hanteller Lajos** feljegyzése: Petőfi, mint követjelölt c. műve 19. p.
9. Petőfi Sándor **Összes Művei**, V. köt. 99–100. p.
10. Belügy Minisztérium Országlásztati Osztály, 1848. 5276. sz. — A jegyzőkönyvet Jászberényből, a Jászkun Kerületi Központi Választmánytól Kálmán Sándor alkaptány 1848. június 26-án a következő szöveg kíséretében küldte meg a belügyminiszternek: **Minister Ur!** A' Szabadszállási Választó kerületben Ország Gyűlési követté Nagy Károly választatvan meg, a' választási jegyző könyv egyik hiteles példányát a f. e. V. törvény cikk 43. §-a rendelkezéshez képest a mellékletben felterjesztem. — A jegyzőkönyv júl. 2-án érkezett meg a belügyminisztériumba, s itt júl. 8-án iratárba helyezték. — A négy oldalas okmány két belső oldala üres. A 4. oldal az akta adminisztrálásával kapcsolatos feljegyzések találhatók. Az 1. oldal szövege a következő: A' Jász s Kún Kerület részéről, Szabadszál-

lasi Választó kerületbe tartott Országgyűlési Követválasztás jegyzőkönyve.

Szabadszállás Június 15. 1848.

Szeles László elnök

Kerek József jegyző.

Fent nevezett napon, reggeli 9 1/2 órakor, a' Kerületbeli Laczháza, Kún Szent Miklós, Szabadszállás, Fülöp szállás, Dorósma Városokbul öszvesen jelen volt 760 Választók, a' hiteles öszveírasi jegyzőkönyv előleges felolvasása után, a' Város ház tag udvarán öszvegyűltek, és a' választó Közönség előtt, az elnök, úgy a' jegyző részire, a' Jász Kún Kerületi Központi Választmánytól ki adott meg bizó levelek, azután, az 1847/8-ik évi V-ik t: czikk feolvasztatván, az elnök által a' választók hatályos, s korszertü beszédben a' követválasztás fontosságára figyelmeltetve, több izbe föl hivattak, Szabodon bár kit is követül ajánlani, mire:

Pap Gergely ajánlotta követül Nagy Károlyt. Meleg István ajánlotta követül Tóth Károlyt. Gereh Pál ajánlotta követül Balajthy Vendelt. Szappanos Gergely ajánlotta követül Tóth Pált. Csapó György ajánlotta követül Kerek Józsefet. Szappanos Gergely ajánlotta követül Virágh Dénest. Balogh Ferentz ajánlotta követül ifj. Horváth Jánost.

a' midőn Pap Gergely, Szabó István é Balogh Lajos, Gereh Pál pedig Szilágyi Lajos, é Józán István jelen volt választókat szavazatszedő választmány tagjaiul ki neveztek:

Jelen levő Tóth Károly, Balajthy Vendel, Tóth Pál, Kerek József, Virágh Dénes, ifj. Horváth János, meg közönszven figyelembe vételőket, a' követjelöltségrül le léptek, é ekkor köz akarattal, Nagy Károly, a' Szabadszállási választó Kerület részéről, Országgyűlési követnek ki kiáltatván, az elnök által is meg választott követnek ki jelentetett, senki ellene nem nyilatkozván, elválasztásába, még az előbbeni, követekek ajánlók is mindnyájan meg nyugódtak, melynek következtébe, ezen jegyzőkönyvnek egyik példánya Nagy Károly követnek, meg bizó levél gyanánt kézbesítetett, másik kettő pedig, a' Központi Választmánynak be adatott. Költ mint felebb.

P. H. Szeles László sk Elnök

P. H. Kerek József sk jegyző

P. H. Balogh Lajos mk Választmányi tag

Szilágyi Lajos mk Választmányi tag

Józán István mk választmányi tag

A jegyzőkönyv Kerek József választási jegyző kézírása. A rajta lévő három piros viaszpecsét Szeles László, Kerek József é Balogh Lajos nevének kezdőbetűit tünteti fel.

11. A választásról közölt nyilatkozatában, id. helyen 102. p.
12. Petőfi, mint ahogy választási nyilatkozatában írta is, valóban feljegyezte a magával hordott tárcája lapjaira párthíveinek é elenségeinek névsorát. Ezek a jegyzetlapok Petőfi tárcájával együtt az Orsz. Széchenyi Könyvtár birtokában vannak. PE. 85. sz. E névsorok megfektetéséről, valamint az egész követjelöltség é bukás történetéről nagyobb kiadvány készül.

Az önköltség-számítás eredményei, problémái és feladatai Szolnok megye termelőszövetkezeteiben

A mezőgazdaság szocialista átszervezése óta megyénk termelőszövetkezetei gazdaságilag, szervezetileg és politikailag sokat fejlődtek. Nagymértékben javult a szakemberellátottság, a számviteli munka. Már 1962-ben minden termelőszövetkezetben kettős könyvelést, sőt a termelőszövetkezetek jelentős részében ágazati könyvelést folytattak, s ezzel megteremtették az önköltség-számítás alapfeltételeit. Ma már a termelőszövetkezetek döntő többségében nemcsak tárgyi, de személyi feltételei is adva vannak az önköltség-számításnak.

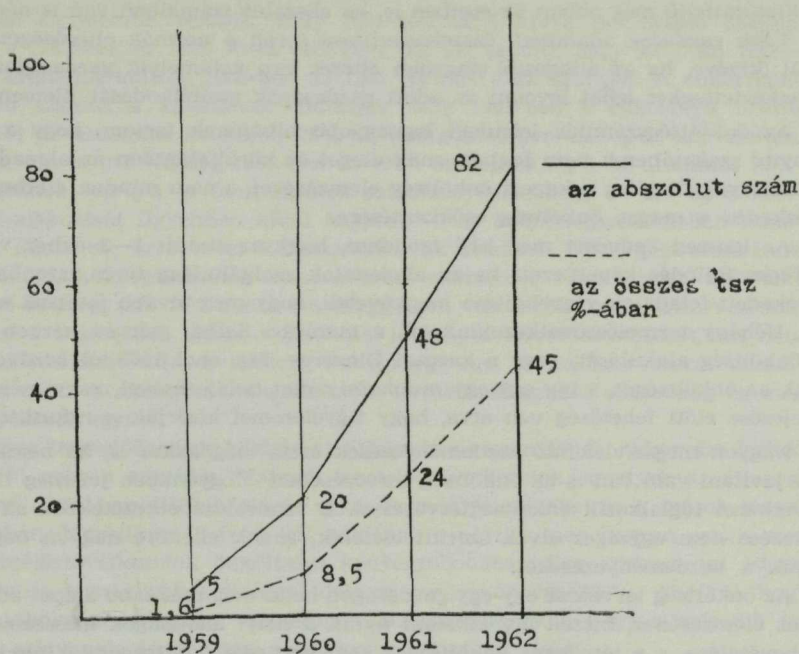
A Magyar Szocialista Munkás Párt VIII. kongresszusán Kádár elvtárs a Központi Bizottság beszámolójában a gazdasági feladatokról szólva a következőket mondotta... „A gazdasági munka általános fejlődésünk kulcskérdése. Ennek megfelelően kell az eddiginél is nagyobb mértékben mozgósítanunk a pártot, a tömegszervezeteket, az állami és gazdasági vezetőket, a dolgozó népet az előttünk álló feladatok mielőbbi és lehető legjobb megoldására. A legfontosabb a termelékenység, a gazdaságosság növelése és javítása a termelés minden területén.”

E meghatározásból következik, hogy a termelés mennyiségi mutatói mellett mindinkább nagyobb szerepet kapnak a minőségi mutatók és a gazdaságosság kérdése. Ahhoz azonban, hogy a termelés gazdaságosságát vizsgáljuk, meg kell teremteni ennek a feltételét is. A II. 5 éves terv célkitűzéseinek maradéktalan teljesítése megköveteli, hogy alapos elemző munka alapján foglalkozzunk a termelés problémáival, amelyek egyik alapvető tényezője az önköltség-számítás. Indokolt az önköltség-számítást elvégezni azért is, mert az utóbbi időben nőtt a holtmunka aránya egy-egy termék előállításánál. Jelentősen megnövekedett gépparkunk gazdaságos üzemeltetése döntő mértékben befolyásolja az egész üzem eredményes gazdálkodását. Ezért állandó vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy mit mennyiért termelünk és hogy a termelési eszközeinket a lehető legjobban hasznosítsuk. E feladatok sikeres megvalósítása megköveteli, hogy minden egyes üzem fordítson az eddigieknél nagyobb gondot a gazdálkodás elemzésére és ezen belül az önköltség-számításra.

Megyénkben az önköltség-számítást végző termelőszövetkezetek száma évről évre emelkedik (mint ezt az 1. sz. grafikon mutatja).

A grafikon azon termelőszövetkezetek számát tartalmazza, amelyek önköltség-számítási adatai értékelhetők. 1962-ben a termelőszövetkezetek 45%-ban készítettek értékelésre alkalmas önköltség-számítást. 1963. január 1-vel mintegy 120 termelőszövetkezetben kezdtek el az önköltség-számítást. Az 1959. és 1960. évi önköltség adatai — mivel a megye tsz-einek csak kis töredékét fogta át, nem adhatott hű képet a termelőszövetkezetek gazdálkodásáról.

A kezdeti időszakban a termelőszövetkezetek vezetői nem nagyon segítették elő

3. ábra

az önköltségszámítást, ez abból adódott, hogy részben nem értették meg annak jelentőségét, részben pedig a számítás technikai hibák miatt nem volt jó, elég rossz számok jöttek ki. Helytelen volt, s részben ma is az, hogy a termelést irányító szakemberek egy része nem kapcsolódik bele a kapott önköltségek elemzésébe, hanem azon vitatkozik, hogy nem jók a számok.

Ma már elmondhatjuk, hogy ezen a téren is jelentőset léptünk előre. Ritkábban hallani olyan megjegyzéseket, hogy minek az az önköltségszámítás, és egyre többen igyekeznek a meglévő hiányosságokat felszámolni.

A termelőszövetkezetek párt- és gazdaságvezetése részéről az esetek döntő többségében minden támogatást megadnak a könyvelésben dolgozó szakembereknek az önköltségszámításhoz. A könyvelők többségének felkészültsége megfelelő ahhoz, hogy önköltségszámítást végezzen.

A meglévő nehézségek egy része az önköltségszámítás módszeréből adódik. Az élők munkaráfordítás mérése még nem megoldott, ugyanis a munkaegység nem megfelelő mértékegység, különösen a termelőszövetkezetek egymásközötti összehasonlítása szempontjából. Adódik ez részben abból, hogy a termelőszövetkezetek nem egységes normák alapján dolgoznak, részben pedig abból, hogy a munkaegység értékében benne foglaltatik bizonyos mértékű jövedelemrészesezés is, s így eltér a társadalmilag szükséges munkadíj értékétől. Ezen utóbbi eltérés bizonyos mértékig kiküszöbölődik az által, hogy egységes munkaegységértékkel számolják a termelőszövetkezetek az önköltséget, de a normákból adódó eltérést jelenleg nem lehet kiszűrni.

Ezek az adottságok kétségtelenül torzítják az önköltségszámítás adatait, ez azonban nem jelenti azt, hogy ezek az adatok nem segítik elő a gazdálkodás elemzését. Sőt ellenkezőleg, fel kell használni ezeket az adatokat is a gazdálkodás elemzésére, mert ha nem is tükrözik fillér pontossággal a tényleges önköltséget, tendenciájukban mutatják a gazdálkodás színvonalát különösen akkor, ha ugyanazon termelőszövetkezetben két vagy több év adatait hasonlítjuk össze. Ugyanis, ha két év adatait ugyanazon metodikával számoljuk ki, akkor a számok összehasonlításánál a fejlődés

jól kimutatható még abban az esetben is, ha abszolút számaiban van is némi eltérés.

Több gazdaság adatainak összehasonlítása során a normák eltérőségétől függetlenül (kivéve, ha az átlagostól nagyobb eltérés van valamelyik gazdaságban) helyes következtetéseket lehet levonni az adott gazdaságok gazdálkodását illetően.

Az önköltségszámítás jelenlegi legnagyobb hibájának tartom, hogy a termelést irányító szakemberek nem foglalkoznak eleget és körültekintően az alapadatok szolgáltatásával, illetőleg a kapott önköltség elemzésével, s nem minden esetben történik intézkedés a magas önköltség csökkentésére.

Az igazság kedvéért meg kell mondani, hogy az elmúlt 1—2 évhez viszonyítva lényeges fejlődés következett be az alapadatok szolgáltatása terén, azonban a megnevekedett feladatok végrehajtása megköveteli, hogy még tovább javítsuk ezt a munkát. Néhány termelőszövetkezetünk, pl. a mezőtúri Sallai, már év közben is elemzi az önköltség alakulását, vagy a karcagi Dimitrov Tsz, ahol 1963-tól kezdve már tervezik az önköltséget, s így egy-egy munkafolyamat befejezésével, vagy még a munka befejezése előtt lehetőség van arra, hogy figyelemmel kísérjük a ráfordításokat.

Nagyon megszívlelendő kezdeményezések ezek, még akkor is, ha némi módszertani javítani való van is az önköltség tervezésében. Megyénkben jelenleg 15 termelőszövetkezet foglalkozik önköltségtervezéssel. E termelőszövetkezetekben az önköltség tervezése nem egységes elvek szerint történik, ennek ellenére nagyon nagyra értékeljük a kezdeményezéseket.

Az önköltség tervezése egy-egy gazdaságon belül még realisabb alapot ad a gazdálkodás elemzéséhez, hiszen így alkalom nyílik a helyi adottságok messzemenő figyelembevételére, s a tényleges önköltséget nem egy más adottságokkal rendelkező tsz adataihoz kell hasonlítani, hanem elsődlegesen a tervezett önköltséghez. Ezen kívül az önköltségszámítás akkor válik igazi és teljes mértékű mutatójává a gazdálkodás elemzésének, amikor a tervezett önköltség alapján menetközben is mód nyílik a gazdálkodás elemzésére, amikor helyes, gyors intézkedéssel befolyásolni lehet a gazdálkodás alakulását, s nemcsak utólag regisztráljuk a magas önköltségalakulást.

Ha az önköltségek alakulását vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a javuló alapadat szolgáltatás következtében mind kevesebb az olyan tétel, amely vita tárgyát képezi, hogy melyik termékféleséget terheli, s így realisabbak az önköltségszámítási adatok.

Az 1961. évi 48 termelőszövetkezet önköltségszámítás adatainak elemzéséből azt a következtetést lehet levonni, hogy igen magasak az általános költségek, az egyes növényfélésegeknél az össz költség 17-től 26⁰/₀-ig terjed. Ez azzal magyarázható, hogy az ágazati könyvelés terén jelentős hiányosságok vannak. Ezért az 1962. évi önköltségszámításnál egyik alapvető feladat volt, hogy a költségeket a lehetőségeken belül közvetlen az adott kultúrára terelhetjük, s ezáltal is pontosabb önköltségi adatokat kapjunk.

A másik feladat volt az 1961. évi tapasztalatok alapján tovább szélesíteni az önköltséget számoló termelőszövetkezetek számát. E feladatot sikeresen valósítottuk meg, mert az önköltséget számoló termelőszövetkezetek száma csaknem megkétszereződött.

Az 1962. évi önköltségszámításhoz termelőszövetkezeteink nagyobb tapasztalattal foghattak hozzá, s így mód nyílt arra, hogy bővítsék azon kultúrák, illetve mezőgazdasági termékek számát, amelyre önköltséget számolnak, így értük el, hogy 33 termékféleségre számoltak önköltséget termelőszövetkezeteink.

Ha az 1962. évi önköltségek alakulását vizsgáljuk az 1961. évihez viszonyítva, megállapíthatjuk, hogy az össz költségen belül lényegesen csökkent az általános költségek aránya. Nézzünk néhány konkrét példát. A kenyérgabona költségén belül az általános költség 1961-ben 25⁰/₀-ot, 1962-ben 21,6⁰/₀-ot tett ki. Ez az eredmény még

jelentősebb, ha figyelembe vesszük, hogy 1961-ben az 1 kh-ra eső bruttó költség 1924 Ft volt, s 1962-ben ez 1818 Ft-ra csökkent. Ez azt jelenti, hogy az 1 kh vetésterületre eső általános költség 1962-ben az 1961. évinek csak 81,2%-a. A cukorrépánál ugyanezen számok a következőt mutatják. Míg 1961-ben a cukorrépa bruttó költségén belül az általános költségek 26%-ot, addig 1962-ben 22,1%-ot képviseltek. Az egy holdra eső bruttó költség 1962-ben az 1961. évinek 89,5%-a az általános költség az 1961. évinek 76,5%-a. A fenti számok azt bizonyítják, hogy — bár az önköltség tényleges alakulását figyelmen kívül hagytuk — az önköltségszámításban minőségi változás állott be, erre lehet következtetni az általános költségek arányának csökkenéséről. Másik következtetés, amit a fenti számokból levonhatunk, csökkent az 1 kh-ra eső költség, ami feltétlenül összefüggésben van a jobb munkaszervezéssel. Természetesen e számokból akkor vonhatunk le helyes következtetéseket, ha nem a 82 termelőszövetkezet átlagos adatait, hanem egy-egy termelőszövetkezet adatait vizsgáljuk, az egész gazdaság munkaszervezeti, termelőszervezeti ellátottság és még sok más tényezővel együtt.

Ha az egyes termelőüzemek adatait az átlaghoz viszonyítjuk, akkor azt látjuk, hogy rendkívül nagy a szóródás. Vannak termelőszövetkezetek, amelyek az átlagosnál lényegesen olcsóbban állítják elő az egyes terményféléseket, míg mások lényegesen drágábban. Maradjunk a fenti két példánál, s nézzük meg hogyan oszlik meg az egyes termelőszövetkezetek önköltsége kenyérgabonánál. Egy közepes tsz adatát 100%-nak véve a legnagyobb költséggel dolgozó tsz önköltsége 320%. Anélkül, hogy az abszolút önköltségi számokat vizsgálnánk, megállapíthatjuk, hogy a második tsz gazdálkodási színvonala lényegesen alacsonyabb, mint az elsőé.

Megvizsgálva a szóbanforgó két gazdaság 1962. évi eredményeit (a zárszámadás alapján), hasonló következtetéseket vonhatunk le. A fenti példában túlságosan leegyszerűsítettem a következtetést, de ezt csak a példa kedvéért tettem, természetesen ilyen messzemenő következtetéseket akkor lehet tenni, ha nemcsak egy növényféléseég önköltség adatait vizsgáljuk, hanem más tényezőket is figyelembe veszünk.

A cukorrépa önköltségének alakulásánál is hasonló végleteket találhatunk, pl. az egyik legnagyobb költséggel dolgozó termelőszövetkezet költsége egy közepes tsz költségének százalékában 345%-ot tesz ki.

Ha az egyes növényfélésegek önköltségének alakulását vizsgáljuk az átlaghoz, a következő képet kapjuk:

Megnevezés	Az átlagtól való eltérés			
	% -ban		tsz-ek száma	
	alatt	felett	alatt	felett
Kenyérgabona	43	57	35	47
Takarmánygabona	41	59	34	48
Kukorica	54	46	44	38
Cukorrépa	51	49	39	38
Burgonya	43	57	12	16
Rizs	22	78	6	22
Dohány	44	56	16	20
Évelő pillangós	45	55	36	44

Ezek az eltérések jelentkeznek egy-egy közigazgatási egységben belül is, fehéat viszonylag azonos körülmények között az egyes termelőszövetkezetek lényegesen gazdaságosabban termelnek, mint mások, nézzünk erre is egy példát. Ha a tiszaszentimrei Haladás Tsz kenyérgabona önköltségét 100%-nak veszem, akkor az Aranykalász önköltsége 167%, az Ezüstkalászé pedig 141%. Hasonló a helyzet Karcagon, ha a November 7 Termelőszövetkezet cukorrépa önköltségét 100%-nak vesszük, akkor a Béke Tsz önköltsége 117%, a Dimitrov Tsz-é pedig 126%.

Az állattenyésztés önköltségének alakulását vizsgálva hasonló jelenséget figyelhetünk meg, mint a növénytermesztésnél. Itt is csökkent az általános költségek aránya, valamint az egy állatra eső költség is. Nézzünk két példát. A tehenészetben 1961-ben az általános költségek 16⁰/₀-ot képviseltek, míg 1962-ben 13,5⁰/₀-ot. Az egy állatra eső költség mintegy 1100 Ft-tal kevesebb, mint 1961-ben.

A sertésenyésztésben 1,3⁰/₀-kal csökkent az általános költségek aránya az 1961. évihez viszonyítva. Az egy állatra eső költség mintegy 240 Ft-tal kevesebb, mint 1961-ben.

Hasonlóan, mint a növénytermesztésnél, igen nagy a szóródás. Ha a legnagyobb költséggel gazdálkodó termelőszövetkezet önköltségét a legjobb ⁰/₀-ban fejezzük ki, akkor a tehenészetben 321⁰/₀-ot kapunk.

Az átlagos önköltségtől való eltérést a következő táblázat mutatja:

Megnevezés	Az átlagtól való eltérés ⁰ / ₀ -ban:	
	átlag alatt	átlag felett
Tehenészet	55	45
Növendékmарha nevelés	52	48
Marhahíztlalás	59	41
Sertésenyésztés	51	49
Süldőnevelés	36	64
Sertéshíztlalás	51	49
Juhászat	57	43
Tyúktenyészet	84	16
Egyéb baromfinevelés	67	33

Az eddigi eredmények elemzése alapján az önköltségszámítás terén előttünk álló feladatokat az alábbiakban látom:

Jelenleg minden termelőszövetkezetben ágazati könyvelés folyik, tehát adva vannak a lehetőségek az önköltségszámításhoz, néhány helyen azonban nincsenek meg a személyi feltételek. Az elkövetkező 1—2 évben el kell érni, hogy minden termelőszövetkezetben számoljanak önköltséget. Az önköltségszámítás terén meglévő hiányosságok felszámolása érdekében fokozni kell a szakmai felkészültséget minden termelőszövetkezetben.

A II. 5 éves terv célkitűzéseinek megvalósítása érdekében tovább kell szélesíteni az önköltségszámítás alá vont növények számát. A gazdálkodás elemzéséhez szükséges, hogy minden gazdaságban a gazdaság egészét átfogó önköltségszámítást végezzenek.

Tovább kell javítani az önköltségszámítás metodikáját, hogy ezáltal abszolút számaiban is pontos képet kapjunk a termelés gazdaságosságáról. Ennek érdekében elsősorban az élőmunka felhasználás pontosabb mérését és pontosabb nyilvántartását kell megoldani. Véleményem szerint rövid időn belül a munkaegységet, mint az élőmunka ráfordítás mérő eszközét ki kell zárni az önköltségszámításból, s helyette átmenetileg a ledolgozott munkanapokat kell venni, azért átmenetileg, mert a későbbiek folyamán az élőmunka felhasználás mértéke — a termék előállításához — társadalmilag szükséges munkabér kell, hogy legyen.

Az önköltségszámítás pontosabbá tétele végett néhány viszonylag könnyebben megoldható problémát is rendezni kell. Ilyenek pl.: tovább kell javítani az alapadat-szolgáltatást annak érdekében, hogy a felmerülő költségeket azon kultúrákra terheljék, amelyek termesztése folyamán felmerültek. Tovább kell javítani az ágazati könyvelést, valamint az analitikus nyilvántartásokat.

Az önköltségszámítás pontosabbá tétele érdekében a termelést irányító szak-

emberek feladataul kell adni minden gazdaságban az alapbizonylatok helyességének ellenőrzését, itt a felhasznált anyagok, takarmány és élőmunkaráfordításra gondolok elsősorban. Nagyon fontos, hogy a könyvelés által kimutatott önköltségek elemzésével ne csak a főkönyvelő, hanem a főagronómus és főállattenyésztő is foglalkozzon. Ez szükséges azért, mert ők a részadatokból jobban látják, hogy a termelés folyamán hol lehetett volna megtakarítani anyagot, vagy munkaerőt, stb.

A gazdálkodás színvonalának emelése érdekében szükséges, hogy az önköltség alakulását ne csak év végén vizsgáljuk, hanem folyamatosan, hogy még időben intézkedést lehessen tenni a hiányosságok felszámolására.

Mint már arra utaltam, az önköltségszámítás akkor nyújt igazán nagy segítséget a gazdálkodás elemzéséhez, hogy ha megtervezzük az önköltséget, így a gazdaság adottságait messzemenően figyelembe lehet venni és lehetőség nyílik a gazdálkodás folyamatos elemzéséhez. Nagy jelentőségű ez azért is, mert így minden brigádvezető tudja, hogy mire mennyi anyagot, takarmányt, munkaerőt, stb. használhat fel, s mennyi értéket kell neki ezzel előállítani.

Az önköltségtervezés a termelőszövetkezetekben még nagyon kezdetleges, módszertanilag nincs még kidolgozva. Jelenleg két fő módszertani elképzelést alkalmaznak. Egyik ilyen az állami gazdaságokéhoz hasonló költségnemes tervezés, a másik forma a Szovjetunió kolchozaiban alkalmazott módszer alkalmazása.

Bár módszertanilag még jó néhány kérdés tisztázásra vár, mégis elengedhetetlen az előkalkuláció alkalmazásának szélesítése. Termelőszövetkezeteink vezetői legyenek igényesek a szakvezetéssel szemben, s ahol megvannak a személyi feltételei, ott meg kell kezdeni az előkalkulációkat.

E cikk keretében nem volt célom az önköltségszámítás módszertani részének részletes elemzése, csupán arra szorítkoztam, hogy az önköltségszámítással kapcsolatos néhány főbb kérdésben foglaljak állást.

A félreértések elkerülése végett szeretném még egyszer leszögezni, hogy annak ellenére, hogy az önköltségszámítás metodikájában vannak még hiányosságok — melyekre utaltam is —, az önköltségszámítást hasznosnak és szükségesnek tartom. A jelenlegi módszerekkel számított önköltségi adatok is alkalmasak arra, hogy felhasználjuk őket a gazdálkodás elemzésénél és az egyes gazdaságok összehasonlításánál.

Tévesnek és nagyon károsnak tartom egyes termelőszövetkezeti vezetőknek azon nézeteit, hogy „nem számolunk önköltséget, mert úgy sem tükrözi a valóságot”. — Az ilyen és ehhez hasonló állásfoglalásokat el kell ítélni, mert azok akadályozzák a gazdálkodás elemzésének lehetőségét.

Szöllősi János

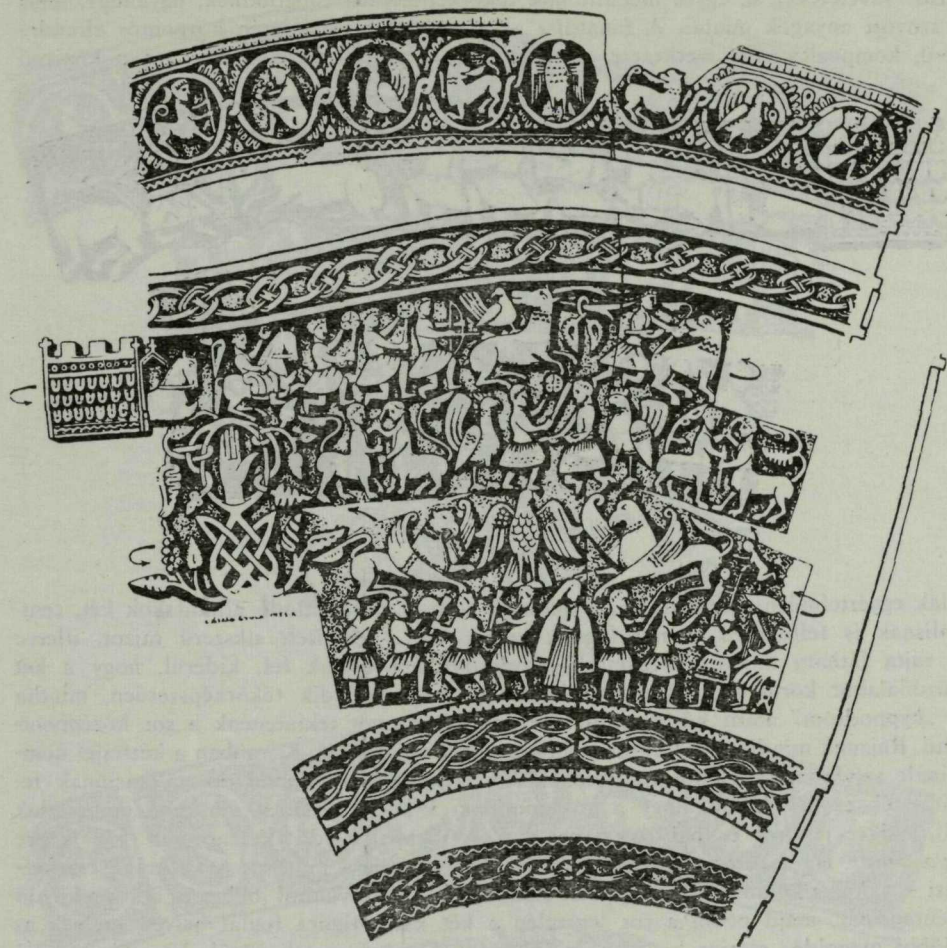
„Lehel kürtje”

A jászberényi Jász Múzeum elefántcsont kürtje gyérszámú középkori emlékeink kimagasló darabja. Faragványával, díszítményeivel majdnem száz esztendő óta foglalkoznak a kutatók. Motivumainak elemzésével próbálták meghatározni készítésének idejét is. A problémák tisztázását nehezítette, hogy a kürt díszítési stílusukban, jellegükben eltérnek egymástól.

A kutatók egyik csoportja – köztük a német Bock, a magyar Hampel, hogy csak a kiemelkedőbbeket említsük – a kürtöt IX. századi bizánci munkának tartja. A IX. századi eredetetéssel Supka Géza is egyetért, ő azonban az ábrázolások mezopotámiai-perzsa elemei alapján nem bizánci, hanem szaracén faragó munkájának véli. Az említetektől eltérően Pulszky Ferenc Magyarország Archeológiája II. kötetében (1897) a kürtöt nem IX. századi bizánci, hanem X. századi munkának tartja és analógiáit a karoling elefántcsontvéső-ipar termékeiben ismeri fel.

A kürt bizánci jellegét Ipolyi is hangsúlyozta, de már 1876-ban figyelmeztetett arra, hogy ezek a bizáncias minták a XII. századig megvannak a románkori művészetben. A száj-dísz romános jellege Ipolyihoz hasonlóan Gerevichnek is feltűnt, aki ennek alapján még a XI. századinél későbbi eredetet sem tartja kizártnak. László Gyula tanulmányában a kürt készítésének idejét a rajta lévő romános elemek, valamint a bizánci művészetben ritka, a hazai későnépvándorlás korban és az északbalkáni – közelebbről a dalmáciai, IX–XI. századból való – kőfaragványokon viszont annál gyakoribb laza szalagfonat alapján a IX–X. század fordulójára teszi és úgy véli, hogy a kürt készítője északbalkánról, vagy esetleg hazánkából került a bizánci műhelyekbe, ahol továbbra is felhasználta régebbi mintakincsét.

A kürt készítési idejének meghatározásánál Pulszky, Hampel, Gerevich és mások megállapításai nem hagyhatók figyelmen kívül. Különösen Pulszky és Gerevich megállapításai érdemelnek figyelmet, akik a kürt szájdíszítésének román jellege alapján, készítésének idejét a XI–XII. századra teszik. A díszítések bizáncias jellegét azzal magyarázzák, hogy a XI–XII. században úgyszólván egész Európa mintakincse a bizánci hatás alatt fejlődött. E hatás alakítja a szaracén, a karoling és a román díszítőművészetet is, ezért a kürt faragványainak előképét – mint az eddigi megfigyelésekből is kiténik – nemcsak Bizánc, a karoling és a késő népvándorláskori díszítőművészetben kereshetjük, hanem a XI–XII. századi román művészetben is. A faragvány díszítőelemei tehát olyan ábrázolásokat tartalmaznak, melyeket már a faragó a XI–XII. században is megtalálhatott. Csalog József szerint a kürt díszítésénél olyan minták szolgáltak előképül, melyek központos elrendezésűek, jobbra és balra tükörképszerűen ismétlődnek, tehát ennek megfelelő kompozícióról származnak. Ilyen tükörképszerűen ismétlődő kompozíciók közvetlenül, vagy közvetve, mindig textilre utalnak. A központos elrendezés emlékeivel már az avarok régészeti hagyatékában is találkoztunk (pl. klárafalvi lelet). Ezek szerint a jász kürt faragója a díszítésénél a már meglévő szövött

4. ábra

anyagokat használta mintául. Vitatkoznunk kell azonban azzal az állásponttal, miszerint nemcsak a peremsor és a fonatdísz alatti második, harmadik sor kiképzésénél, hanem az egész kürt kifaragásánál régebbi mintákat használt volna fel a mester. Az egyes sorok külön-külön való vizsgálatából kiderül, hogy nem mindegyik tükörképszerű elrendezésű (1. ábra). Ilyen a fonatdísz alatti első és negyedik sor is. Mielőtt azonban ezekkel foglalkoznánk, a feltétlenül textileredetre utaló, peremdísz, valamint a fonatdísz alatti második és harmadik sort kell behatóbban vizsgálnunk (2. ábra).

A szájon körülfutó, egymásbahurkolt medaillonokban elhelyezett állatok és a tövishúzó ismert, klasszikus motívuma kétségtelenül a román díszítőművészet hatásáról tanúskodik. A középső – rajzunkon is jól látható – medaillonban előnézetben ábrázolt sást, ettől jobbra és balra egy-egy hátratekintő oroszlánt, lépkedő madarakat és az egyik oldalon egy tövishúzó alakot látunk. A tövishúzó kivételével az alakok hibátlanul illeszkednek a korongba. Ez arra utal – mint ezt korábban is megállapították –, hogy míg a többi alak elhelyezésével nem a kürt mestere kísérletezett először, a tövishúzó alakjának medaillonokba illesztése a faragó egyéni leleményének eredménye. A „tövishúzó

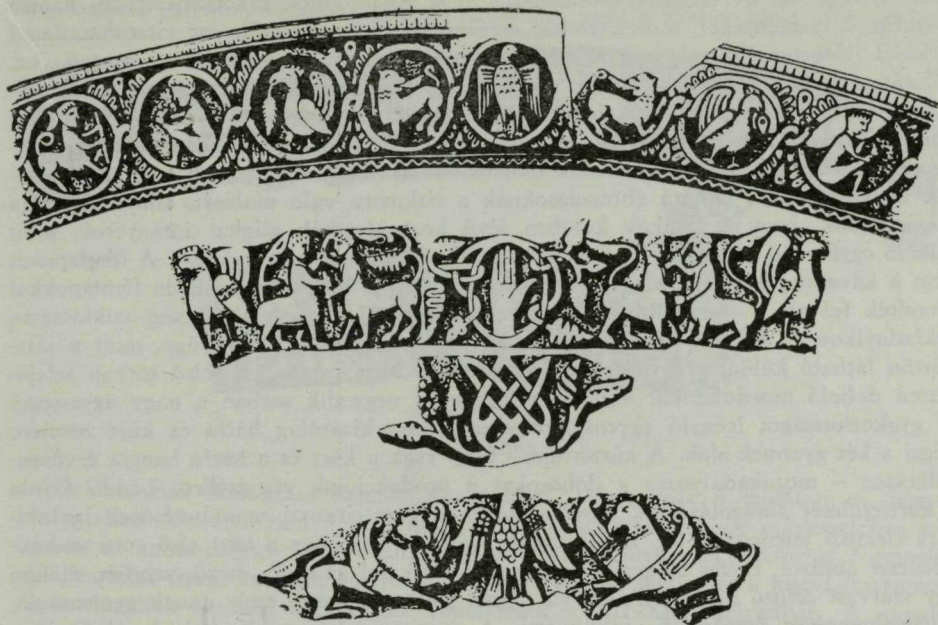
húzó” kivételével az egyes medaillonok tükörképszerűen ismétlődnek, ugyanúgy, mint a szövött anyagok mintái. A fonatdísz alatti második sor szintén központos elrendezésű, kompozicionális szerkezete azonban eltér a perem díszétől. Míg ott a középső

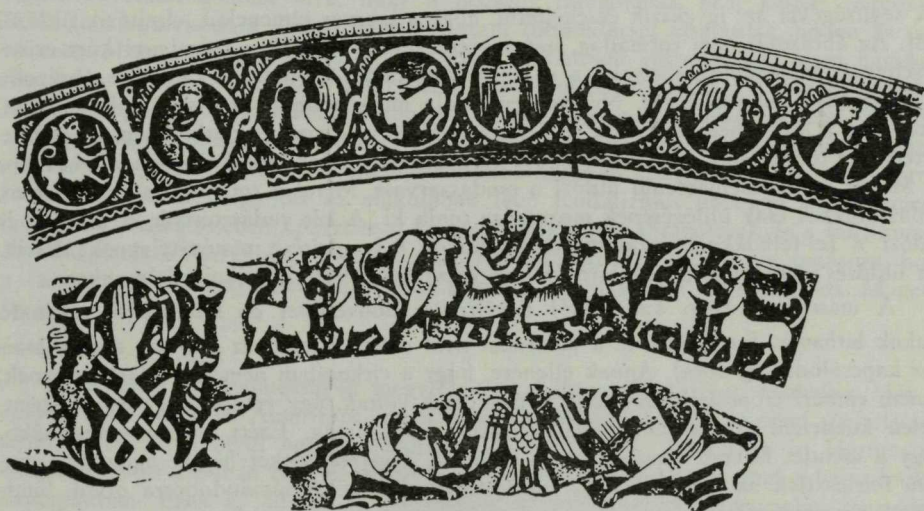
2. ábra

alak egyértelműen megjelölhető, a második sorban az ismétlődő állatalakok két, centrálisnak is felfogható elemet fognak közre. Ha a kiterített síkszerű rajzot, illetve a rajta látható mintasort egymásbazaródó körként fogjuk fel, kiderül, hogy a két küzdőalakot körülvevő állatfigura ugyanúgy megismétlődik tükörképszerűen, mintha a „hyppodrom” alatti kézfejet, illetve fonat-motívumot tekintenénk a sor középpontjával. Rajzunk mindkét megoldást szemlélteti (3. és 4/a. ábra). Korábban a kézfejjel kombinált szívfonatmotívumot az ábrázoláshoz szervesen kapcsolódó aplikációnak tekintették és úgy látták, hogy a középpontban a két, egymással viaskodó ember-alak áll, akiket jobbról és balról egy-egy kakas, illetve küzdő kentaur-pár fog közre (4/a. ábra). Ha a kézfej-motívum a sordísz középpontja – mint ezt a 3. ábránk érzékelteti –, akkor a korábbi véleményektől eltérően, a kézmotívumtól jobbra és balra a küzdő kentaur-pár, majd pedig a sor legszélén a két kakas-figura foglal helyet, melyek az előbbi megoldás szerint az egymással küzdő alakokat vették körül. Figyelemreméltó Csemeginek az a megállapítása, mely szerint a kürt kéz és fonatmotívuma szervesen kapcsolódik egymásba. Az analógiákon általában a színfonat nem a kézfej-motívum alatt, hanem fölötte helyezkedik el, bár mindkettő külön-külön is előfordulhat önálló jelentéssel. Mielőtt azonban jelentéstartalmát vizsgálnánk, a két egymással küzdő emberalak problémáját tisztázzuk. Ezek dinamizmusa első pillanatra feltűnik, szemben a kakas, illetve a kentaur-alakok statikusságával. Míg a kentaur- és kakas-alakok ornamentális jellegűek, a viaskodók mozdulatait az életből merítette a kürtöt faragó művész. Ruha- és hajviseletük is inkább a szalagfonat alatti figurákéra emlékeztet és a méretek is inkább az első sorral való összefüggést sejtetik. Pulszky a motívumok analógiáit a karoling elefántfaragásokkal hozza kapcsolatba, míg Csalog, a sor központos elrendezése alapján ezeket is ugyanúgy szövött anyagokról származtatja, mint a kürt egyéb faragásait. A viaskodó kentaur-párok nem annyira tükörképszerűek, mint inkább raportos elrendezéséből arra következtethetünk, hogy a sort karoling nyomott anyagokról véste a kürtre az ismeretlen művész. A harmadik sorban lévő kiterjesztett szárnyú sas körül egy-egy szárnyas griff foglal helyet. Ez az ábrázolás is bizánci előképekre vezethető vissza.

Az ismertetett motívumsorok meglévő előképek alapján kerültek a kürtre. A fa-

3. ábra

4/a. ábra

ragó nem, vagy csak alig változtatott a mintául szolgáló ornamentikákon. Az eddig még nem ismertetett sorok közül a fonatdísz alatti első és negyedik sorra kell röviden visszatérnünk (2. ábra).

Azzal a feltevással szemben, hogy ezek a sorok is centrális elrendezésűek, közvetve, vagy közvetlenül szövött anyagokra vezethetők vissza, a sorok alaposabb vizsgálatából

kitűnik, hogy az itt található ábrázolások nem ismétlődnek tükörképszerűen, hanem összefüggő eseményeket, mozzanatokot érzékeltetnek. A negyedik sor vitatahatatlanul cirkuszi jelenetet ábrázol, míg az első vadászat eseményeit, mozzanatait mutatja be. Miután a jelenetekben nem a már meglévő kompozíciók elemeinek egyszerű csontravésése volt a faragó feladata, joggal tételezhetjük fel, hogy itt olyan mozzanatokot ábrázol, melyek a kürt rendeltetésével, szerepével függnek össze. Célszerűségből a negyedik sor elemzésével foglalkozunk először, annak hangsúlyozásával, hogy nem vonjuk kétségbe az itt látható ábrázolásoknak a cirkuszra való utalását, annyit azonban megjegyzünk, hogy az alakok kezében lévő korongformák aligha cintányérok, mint inkább egyfenekű „zörgőkkel”, vagy fémlapokkal felszerelt sámándobok. A fémlapokat nem a kávához, hanem a kifeszített bőrre erősítették. Valószínűleg ilyen fémlapokkal szerelték fel azt a sámándobot is, melyet az egyik Léna-völgyi barlang sziklarajzán Okladnyikov és Ivanov felfedezett. Ez is fonalkeresztes volt ugyanúgy, mint a jász-kürtön látható különleges varázserejű sámándob. Míg azonban a felső sorban kifejezetten doboló mozdulatokat ábrázol a mester, a negyedik sorban a nagy ügyességet és gyakorlottságot igénylő egyensúlyozó-mutatványt kizárólag hárfa és kürt zenéjére végzi a két gyermek-alak. A kürtötfújó – hogy csak a kürt és a hárfa hangja érvényesülhessen – megakadályozza a dobosokat a produkciójuk végzésében. László Gyula a kürtfelületet ábrázolásainak mindegyikében a kürt cirkuszi rendeltetésének igazolására cirkuszi jeleneteket lát. Ezzel szemben úgy látjuk, hogy a kürt első sora vadász-jelenetet ábrázol. Lovas és gyalogos dobosok verik fel az erdő, mező csendjét, élükön egy szarvast célzó íjással. A szarvas hátán sólyom látható, mely annak gyorsaságát, tűnemenységét érzékelteti, szemlélteti. A szarvas agancsán hurkolt levélpár van. A következő jelenet oroszlánviadalt ábrázol, ahol egy gyalogos támad a hátratekintő oroszlánra. Míg itt határozottan az oroszlán elejtésére utal a faragó, a szarvas esetében semmi sem mutat arra, hogy az íjásznak sikerül elejtenie, sőt, az agancsra fűzött levelek segítségével azt igyekszik érzékeltetni, hogy a szarvas elmenekül, elrejtőzik üldözői elől. Az ábrázolás nem formailag, hanem tartalmilag hasonlít a csernigovi kürt ezüstvereteinek jeleneteihez, melyekben a két vadásztestvér csodálatos kalandját ábrázolja az ismeretlen magyar ötvös. Nyiluk nem tudja megsebesíteni az elvarázsolt vadakat, mert még a levegőben kettétörik. A faragványokon is ugyanúgy sérthetetlen, megsebezhetetlen, a totem-állat, mint a csernigovi kürtvereteken, vagy krónikáinkban, ahol Hunor és Magor is eredménytelenül üldözi a csodaszarvast. Mivel a totem-állat elejthetetlen, krónikáinkból csak üldözésének mozzanata tűnik ki. A két vadásztestvér még akkor is üldözi a fel-felbukkanó csodaszarvast, amikor már elejtése reménytelennek látszik. Az üldözés szükségességének hite átszövi egész középkori krónikairódmunkat.

A második sorban kakasoktól körülfogva dobverővel és lándzsával viaskodó alakok láthatók. Szerintünk ez a mozzanat nem ehhez, hanem az első sor ábrázolásaihoz kapcsolódik (s. ábra). Annak ellenére, hogy a cirkuszban nemcsak állatküzdelmek, hanem emberi erőpróbák, diádlok is gyakoriak voltak, úgy véljük, hogy ez az egyenlőtlen küzdelem aligha tekinthető cirkuszi produkciónak. Ezért sokkal valószínűbb, hogy a csendet felverő sámándobosok nemcsak a jószellemeket hívják magukhoz, hanem felriasztják az erdők manóit, rossz szellemeket is. A sámándobosra orvul, lándzsával támadó férfialak is alighanem az erdőben settenkedő, felriasztott rossz szellemet példázza. A már korábban mondtak és a fentiek alapján úgy gondoljuk, hogy a viaskodó emberalakokat helyhiány miatt illesztette csupán a kürtfaragó a második sorba.

A kézfej- és fonatmotívum kérdését szándékosan hagytuk utoljára, mert úgy véljük, hogy az elmondottak elengedhetetlenül szükségesek a továbbiak követéséhez. A motívumok első interpretálása Csemegi József nevéhez fűződik, aki a Lehel-kürt kézmotívumában – a keresztény ikonográfiában általánosan ismert és használt „isten keze” ábrázolásoktól eltérően – nem cselekményt, hanem állapotot érzékeltető jelképet

lát. Szerinte „alkalmazásának oka nem lehet más, mint a kürt viselője számára isteni

7. ábra

erő jelenlétének biztosítása bajelhárítás céljából”. Ugyancsak ő mutatott rá, hogy a kézfej alatti fonatmotívum a kürt készítésekor a keleti sztyeppék művészetében közismert és apotropaikus jelképi tartalmában egyértelműen meghatározott formaelem volt, és mint ilyen, került a kürtre is. A fonatmotívum analógiái a kijevi (csernigovi) és a vlagyimír–szudalji stíluskörből ismeretesek a XII–XIII. században. A gondolatokat összegezve, megállapíthatjuk, hogy a jászkürtön lévő legkülönbözőbb – a IX–XII. század között érvényrejutó nyugat–keleti, bizánci és északbalkáni – stílushatások talán schol nem érvényesültek olyan intenzitással, mint Magyarországon. Mindezek alapján joggal következtethetünk arra, hogy a jászkürt faragójának nem kellett feltétlenül Bizáncban tartózkodnia ahhoz, hogy az ottani formakincset elsajátítsa, hiszen az úgynevezett bizánci hatások a kürtön már csak általánosan jelentkeznek. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a bizánci elemek mellett a kürtön a későnépvándorláskori, északbalkáni és keleti motívumok is vannak. Így az a magyarázat sem állja meg a helyét, hogy a mester a X. századi Bizáncból észak felé irányuló kulturális expanzió, művészeti exporttevékenység és mestervándorlás nagyobb arányú megindulásakor orosz földre kerülhetett, hogy ott az alakulóban lévő feudalizmus növekvő reprezentációs igényeinek kielégítésében közvetlenül közreműködjék. Az ábrázolások és a kürt-monda összefüggéseinek vizsgálata – mint ezt az alábbiakban láthatjuk – azt tanúsítja, hogy a faragómester a sztyepei népek ősi, babonás hitvilágának emlékeit csak Magyarországon sajátíthatta el.

* * *

Érdekes a kürt sajátosságait megvilágító Lehel-monda történeti elemzése. Már az 1200-as évek elején írt Anonymus-krónikában is találkozunk Lehel névvel. A haláláról szóló 55. fejezeten kívül neve felbukkan a 39–40. és a 41. fejezetben is. Háromszori említése között azonban csak egy ízben – a 39., 40. fejezetben – szerepel a harci kürttel kapcsolatban. Ezek az adatok is bizonyítják, hogy ellentétes a történelmi tényekkel, miszerint „Anonymustól kezdve Lehel legfőbb ismertetőjele a kürt”. Lehel névnek állítólagos „kürtös” jelentése is inkább csak szellemes hipotézis, mely nélkülözi a tényleges bizonyítást. Más szerzők – így Horváth János – viszont azt bizonyítják, hogy ezek az Anonymusnál leírt harci események nem egyformán zajlottak le a valóságban, a krónikások azonban csak azokat emelik ki a harci jelenetek mozzanataiból, amelyek ismétlődtek, illetve ismétlődhetek. A történeti események részletekbemenő ecsetelése helyett megelégednek azok elnagyolt, sztereotíp fordulatokkal teletűzdelt elbeszéléssel. Ilyen állandóan ismétlődő mozzanat a hadi kürtök megfújása, vagy megfújatása

is, melyről a krónika más fejezetei tudósítanak. A kievi fejedelem ellen induló Álmos csapatainak megindulását is ugyanúgy a hadikürtök hangja vezeti be, mint Zuadu és Kadusa Gladdal való ütközetét. Figyelemreméltó, hogy ott, ahol a hadikürtöket megfűjják, mindig a magyarok diadalmaskodnak (8., 39–40., 41. és 44. fejezet). A Lehel és Bulcsu fogságbaesésével és megöletésével végződő Lech-mezei ütközet végső kimenetelét is furcsán, ellentmondásosan ítéli meg Anonymus, mert, bár Botond és seregei „... meg valának győzve, mindazáltal győzőiket erősebben és diadalmasabban legyőzték és rettentő öldökléssel leverék...”. E szerint – más ütközetekhez hasonlóan – a Lech melletti csatát is hadikürt hangjai vezették be. Anonymusnál már nem szerepel a kürt-monda, az 55. fejezetben csak az olvasható a Lech-melletti szerencsétlen ütközetéről, hogy a kivégeztetett Lehel „a bajorok és alemannok istentelen cseléi” miatt került fogságba. Anonymus tehát a kürt-jelenetről hallgat, pedig feltehetően örömmel közölné, ha ismerné, hiszen Lehel nem önhibájából, hanem kívülálló okok miatt került fogságba. A kivégzés előtti kürt-jelenetről csak a Kézai-krónikában olvashatunk először. „Regensburgnál elhaladva foglyulestek és a császárhoz küldik őket. A császár akasztásra ítéli őket és Regensburgban végeztette ki bitófán. Némelyek pedig mesésen azt állítják, hogy másképpen ítélték el őket, hogy a császár elé állítva egyikök kürttel a császárt fején megütve megölte. Ez a monda valószínűséggel ellenkezik, s könnyen hívónak bélyegzik, aki ilyesmit elhisz. Mert a büntettes személyeket összekötött kezekkel állítják a fejedelmek elé. Való igaz, s a krónikák könyveiben benne van, hogy merészen szidalmazva a császárnak fenyegetően mondták, hogyha őket megöleti, akkor az ő népétől többé egy fogoly sem marad életben, hanem vagy örök szolgaságra jut, vagy előző ítélet nélkül ölik meg.” A jelenetet eszerint Anonymus után, de Kézai előtt írták, tehát a XIII. század közepétáján. Kézai krónikájából kiderül többek között, hogy a kürt-jelenet szövegezője – ellentétben tudósi mivoltával – nem krónikákra, hanem „némelyek meséire” támaszkodott a Lehel-monda megörökítésekor. Ismeretes ugyanis, hogy a régi gestának sem ez az első, sem a második változata nem tartalmazhatott sokat a kalandozások koráról. A Lehel-monda is csak a XIII. században került krónikáinkba, bár már a XI. században is ismert és elterjedt lehetett. E régi, még a törzsi önállóság idejéből fennmaradt mondák – köztük a Lehelről szóló is – csak akkor kerülhettek az addig félretolt szóbeli hagyományok területéről a „történelem írott lapjára”, amikor már a nemesség is igényt tartott az ország ügyeinek intézésére, sőt irányítására.

A fennmaradt történeti adatokkal egybehangzóan Anonymus is kívülálló okoknak tulajdonítja a Lech-melletti csatavesztést, amikor mindezeket a „bajorok és az alemannok” „istentelen cseléi”-vel magyarázza. Bár ilymódon egyiküket sem terheli közvetlen felelősség a csata elvesztéséért, a hagyomány azonban még a valóban külső okok miatt bekövetkezett csatavesztésbe sem nyugszik bele, s Lehelt olyan mondahőssé alakítja, aki a külső okok ellenére, a kudarc közvetlen okait magarávállalva még az ellenség fogságában is nagyszerű cselekedetet hajt végre, amikor kürtjével a császárt megöli. Míg tehát Anonymus és a korabeli források külső okokra vezetik vissza a csata elvesztését, a Zsámboki-kódexben Lehel saját szavai szerint azért estek fogságba, mert megszüntek üldözni, illetve nem üldözték következetesen a németeket. A monda alapján tehát Lehel és Bulcsu vétettek a győzelmet biztosító harci kürt mágikus erejével szemben, s ezt csak a kürttel teheték jóvá, mely ellen vétettek. A népmonda tehát a krónikás tudálékosságával és a történelmi tényekkel szemben olyan hősnak mutatja be Lehelt, aki a népi mondáinkban nem először említett módon azzal tette jóvá az ősi hit szerinti vétkét, hogy a varázserejű kürttel semmisítette meg ellenségét.

A jászberényi kürt kézmotívuma – mint mondtuk – a kürt viselője, illetve használója számára az isteni erő jelenlétének biztosítását szimbólizálja. A honfoglaló magyarság harci kürtje is ilyen mágikus erejű lehetett az egykori nomád magyarság sá-

mánisztikus hite szerint. E kürt hangjára indultak harcba és arattak diadalt diadalra honfoglaló őscink. A Lech-melletti csata volt az első, ahol a kürtnek tulajdonított mágikus erő ellenére – az ismert objektív okok miatt – vereséggel végződött a vezérek küdelme. Érthető, hogy a népi epika ezt a törzsi önállóság korára utaló, sokak által visszakívánt világot széles tömegekre ható mondává alakította.

A kürt köré fonódó monda ugyanúgy népünk gazdag fantáziájának eredménye, mint ahogy a kürt sem lehetett soha Lehel tulajdona. Annyi azonban bizonyos, hogy a jászberényi kürt a rajta lévő mintakincs jelentéstartalma alapján ugyanolyan bajt, veszt elhárító, távoltartó szerepet játszott, mint azok a kürtök, melyeknek hangjára a honfoglalók harca, vadászatra indultak, vagy más, ehhez hasonló, különböző veszélyel, nehézségekkel járó vállalkozásba fogtak. A kürtöt ilyen értelemben cirkuszi attrakciók bemutatásánál is használhatták, igénybe vehették . . . Magától értetődő, hogy az egyes kürtök kivitele is különbözött egymástól. A legdíszesebb kürtjük a vezéreknek volt. Ilyen értelemben a kürt a méltóságjelzést is szolgálta. Díszítésük kvalitásától függetlenül azonban minden kürtnek rendelkeznie kellett – az ősi hit szerint – a veszélyt elhárító, megelőző mágikus erővel. Ezek után nyilvánvaló lehet, hogy a kürtöt miért függesztették a XVII. század közepén a jászberényi református templom homlokzatára és milyen célból vésték emblémaként 1642-ben a református egyház pecsétjére. A kürtszónak tulajdonított, bajt, veszélyt elhárító hatás országszerte ismert, fellelhető népünk szokásanyagában. Nyugat-Magyarországon például húsz, harminc évvel ezelőtt tűz esetén nemcsak riasztáskor, hanem a tűzvész egész időtartama alatt – nyilván a veszély elűzése végett – végig fújták a kürtöt. Az Alföld városaira – köztük Jászberényre is – a XVI–XVII. században a törökök miatt számtalanszor leselkedett veszély. Nyilván ez is növelte a hagyomány szerint bajt, veszélyt elhárító kürt iránti különös tiszteletet, s táplálta, tovább élte a kürtöz fűződő babonás hiedelmeket. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a kürt elefántcsont anyaga miatt is különleges „amulettnek” számított. Középkori városaink kapuin is – évszázadokon függtek különböző nagyságú mammut-agyarak és más állatcsontok. Mindezek közrejátszhattak abban, hogy a jászkürt a jászok különleges rekvizitumává váljék. Nem véletlen, hogy a jászkun kapitány avatásakor, sikeres szereplésének, működésének biztosítása végett a kürtből ittak a szertartás alatt.

Fentiekben a jászberényi kürt néhány sajátosságával, mintakincsével, egyes motívumainak jelentésével, készítésének idejével és a Lehel-mondával való néhány összefüggésével foglalkoztunk. A szűkreszabott terjedelem nem tette lehetővé, hogy a kürttel kapcsolatos összes részletkérdésekre kitérjünk. Ennek ellenére úgy gondoljuk, sikerült olyan összefüggésekre is rámutatnunk, melyek alaposabb és módszeresebb kidolgozása előbbreviheti a kürttel kapcsolatos kutatás ügyét.

Katona Imre

**Figyelem, sajtóhiba! A szövegben szereplő 1-es ábra = 4-es ábra.
A szövegben szereplő 5-ös ábra = 7-es ábra.**

A mezőgazdasági termelést szolgáló biológiai ismeretterjesztő munka tapasztalatairól*

A Biológiai Választmányok Országos Választmányának Titkársága öt fejezetben csoportosítva ad beszámolót az elmúlt év tapasztalatairól. A következőkben röviden ismertetem a beszámoló tartalmát, hozzáfűzve néhány gondolatot.

A Kommunista Pártok kongresszusa a politikai tennivalók mellett megvitatja és meghatározza a gazdasági célkitűzéseket is. Különösen a szocialista országok Kommunista Pártjainak kongresszusain foglalkoztak igen sokat a termelés közvetlen feladataival. Ez teljesen érthető, hiszen a szocializmust építő országokban a forradalmi fejlődést irányító Kommunista Pártokra fokozottabb feladat hárul a népgazdaság fejlődése konkrét irányvonalának meghatározásában és a kapcsolódó tudományágak fejlesztésének elősegítésében. A mezőgazdasági termelésben a biológiai tudományok alapvető, a fejlődést lényegében meghatározó szerepe van. Ezt a tényt Pártunk VIII. kongresszusa is megállapította. A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága és a SZU Minisztertanácsa együttes határozata a biológiai tudományok továbbfejlesztése vonatkozásában két feladatot határoz meg:

1. a nagyüzemi mezőgazdasági termelést elősegítő, a korszerű követelményeknek megfelelő színvonalú biológiai kutatások intenzívebb fokozását;
2. a termeléssel kapcsolatos alapozó és gyakorlati biológiai tudományos eredményeknek és ismereteknek az eddigieknél szélesebbkörű és színvonalasabb elterjesztését.

Úgy gondolom, nekünk is hasonlóképpen kell meghatározni feladatainkat. A kettős feladatot nekünk sem tartalmában, sem pedig szervezetiileg nem szabad mereven elválasztani. A tartalmi elválasztás azért lehetetlen, mert a biológiai kutatás, mint általában minden kutatás a termelést kell, hogy szolgálja. Szervezetiileg sem lenne helyes az elválasztás, mert a kutatás és az eredmények terjesztése személyekhez van kötve. Ilyen alapon tehát a kutatónak nem lehet csak egyedül a kutatás a feladata, hanem részt kell vennie az eredmények megismertetésében és terjesztésében is. Az eredmények terjesztésében azonban legnagyobb jelentőségük van azoknak a szakembereknek, akiknek feladata az oktatás, és azoknak, akik a termelés irányításában közvetve (pl. tanácsapparat) vagy közvetlenül részt vesznek.

Az életszínvonal növelésének igénye megköveteli a termelés színvonalbeli mennyiségi és minőségi fokozását. Ezt a feladatot nem lehet megoldani a mezőgazdasági termelésben résztvevő dolgozók általános és szakmai műveltségének rendszeres és szé-

A TIT Szolnok megyei Elnöksége felkérésére készült beszámoló a mezőgazdasági termelést szolgáló biológiai ismeretterjesztő munka tapasztalatairól. Az elnökségi ülésen megvitatásra került beszámolót, amely az országos tapasztalatok ismertetésén túlmenően értékes javaslatokat is terjeszt elő, fontosnak tartjuk közreadni.
(Szerk.)

leszkörű elmélyítése nélkül. Mezőgazdasági dolgozóink döntő többségében pár évvel ezelőtt még mint egyéni gazdák végezték a termelést, akiknek általános ismerete a hat elemi által adott műveltségen túl ritkán terjedt. Szakmai műveltségük pedig szinte egyedül csak a gyakorlati termelés közben végzett megfigyelésekre és tapasztalatokra korlátozódott. Ennek következtében jelenlegi tsz parasztságunk a kisüzemben szerzett termelési eljárásokat ismeri és döntő többségében nem rendelkezik a nagyüzemi módszerekkel, főleg pedig nem az ezek alapját képező biológiai törvények ismeretével, amelyek hiányában a korszerű termeléstechnika tudatos, szakszerű végrehajtása és terjedése nem lehetséges. Ezt az állapotot csak a tudatos, rendszeres és megfelelő színvonalú ismeretterjesztő munkával lehet megszüntetni. Ezért van igen nagy jelentősége a tudományos eredmények terjesztésének.

A TIT felismerve a mezőgazdasági termelést segítő biológiai ismeretterjesztő tevékenység fontos szerepét, határozatot hozott a biológiai szakosztályok falusi munkáját illetően. A határozat célul tűzi ki a nagyüzemi termeléshez segítséget nyújtó agrobiológiai tárgyú előadások számbeli növelését az 1962/63-as években. A határozat előírja, hogy a biológiai előadások tartalmukban terjedjenek ki a növénytermelés, a növényi termékek tartósítása és tárolása, az állattenyésztés, a takarmányozás és táplálkozás, a szaporodás, tehát általában az egész mezőgazdasági termelés részletes biológiai kérdéseinek megmagyarázására.

Az országos választmány nemcsak határozatot hozott, hanem ellenőrzésekkel, megbeszélésekkel, tapasztalatcserékkel és előadásanyagok kidolgozásával segítette is a célkitűzések megvalósítását. A TIT biológiai szakosztálya tapasztalatcserék szervezésével, kutatóintézetek munkájának tanulmányozásával és ezekben szervezett helyszíni bemutatásokkal is segítséget nyújtott az ismeretek terjesztéséhez.

A számszerű eredményeket elemezve az országos választmány megállapítja, hogy az elhangzott biológiai tárgyú előadások közül összesen 263 agrobiológiai téma volt, amely arányban kifejezve 8,1⁰/₀-ot tesz ki. Az agrártudományi szakosztályokon elhangzott agrobiológiai előadások száma 180–8353 hallgatóval. Így tehát összesen 443 agrobiológiai előadás hangzott el, amely az összes biológiai előadások 13,2⁰/₀-a. Az országos választmány jelentése szerint a mezőgazdasági dolgozók körében az elmúlt évben 1642 biológiai vonatkozású előadást tartottak, amelyeken 84 951 hallgató vett részt. A biológiai ismeretterjesztő előadások 50,8⁰/₀-át tartották a falvakban, szemben a korábbi évek 10⁰/₀-os arányával.

Az előadások tartalmi értékelése azt mutatja, hogy ezen a téren is igen jelentős a fejlődés. Nem tartom célszerűnek felsorolni az elhangzott előadások címét és tartalmát. Az értékelés alapján megállapítható, hogy ezek az előadások az élő világ egy-egy igen fontos és érdekes részletét ismertették meg a hallgatósággal.

Az előadásokat a biológiai szakosztály pedagógus, agrármérnök, állatorvos és erdőmérnök tagjai tartották. Tehát olyanok is, akik a mezőgazdasági termelést közvetlenül ismerik. Nagyon eredményes volt azoknak a pedagógusoknak a közreműködése is, akik a mezőgazdasági termelést közvetlenül és végzettségüknél fogva egészében nem ismerik. A hallgatóság körében ez is fölkeltette a figyelmet a mezőgazdasági tudományok és az azt kiegészítő tudományágak együttműködésének jelentőségére.

A Biológiai Szakosztályok Országos Választmányának Titkársága az elmúlt évi munka értékelése mellett javaslatokat is közöl a mezőgazdasági termelést szolgáló biológiai ismeretterjesztő munka továbbfejlesztésére vonatkozóan. A javaslatok ismeretetésével egyidőben engedjék meg, hogy emellett még néhány konkrét kiegészítő javaslatot is terjesszek az elnökségi ülés elé megvitatás céljából.

Az országos titkárság javaslatait tíz pontban foglalja össze:

1. Legyen ismeretterjesztő munkánk főfeladata a mezőgazdasági dolgozók korszerű

biológiai szemléletének elősegítése és a legújabb biológiai kutatások közlésével a modern nagyüzemi termelés szolgálata.

2. Az agrárjellegű biológiai ismeretterjesztő munkánk terén az előadásokon kívül használjuk ki az ismeretterjesztés egyéb lehetőségeit is. (Pl. szakkörök munkájában mg-i programot is megvalósítani.)
3. Az Országos Választmány plenáris ülésén az agrárjellegű kérdésekre kell a figyelmet irányítani.
4. Meg kell valósítani a biológiai, a mezőgazdasági és az egészségügyi szakosztályok szorosabb együttműködését.
5. A Tsz-akadémiákon nagyobb figyelmet kell fordítani az alapozó biológiai kérdések és a termelésttechnikai témák komplexitására, az egymással összefüggő biológiai és közvetlen termelési eljárások megfelelő egymásraépülésére.
6. A Tsz-akadémiák anyaga alkalmazkodjon a helységek egy-egy fő termelési üzeméhez. A Tsz-akadémiák egyik évfolyamán, vagy ennek egy részében a fontosabb termelési ággal összefüggő, ahhoz szorosan kapcsolódó termelésttechnikai eljárásokat megalapozó biológiai előadásokat kell tartani. Ezek alapját képezik a termelési eljárások alaposabb megértésének. Az ilyen jellegű biológiai eljárások mindenkor előzzék meg a termelésttechnikai előadásokat, viszont a termelésttechnikai előadások épüljenek az alapozó (biológiai, kémiai, talajtani stb.) előadások anyagára.
7. Az előadások lényegi megértése érdekében használjunk minél nagyobb számú, színvonalas és sokoldalú szemléltető anyagot. Felülvizsgálandó a megyei szemléltetőtárak anyaga, és javaslatot kell tenni ennek kiegészítésére. A szemléltetéshez fel kell használni az általános iskolák, középiskolák, mezőgazdasági technikumok és kísérleti intézetek igénybevehető eszközeit.
8. Az előadói konferenciák, klubnapok megtartása mellett igen nagy jelentősége van a jó előadói vezérfonalnak, a társulati lapokban megjelenő szakkikkeknek és az előadás anyagának kibővítése céljából megadott ajánlott bibliográfiának.
9. Megyei titkári értekezleten is foglalkozzunk e társulati munka tartalmi és szervezési kérdéseivel, ami közvetlenül mozgósítja megyei apparátusunkat e feladatkör rendszeresebb, mélyebb és elemzett figyelemmel kísérésére.
10. Az Országos Elnökség is foglalkozzék ezzel a kérdéssel és segítsen a megyei vezetésnek a biológiai ismeretterjesztő munka eddiginél fokozottabb kiszélesítésében.

Az Országos Választmány Titkársága javaslatain túl a mezőgazdasági biológiai ismeretterjesztő munka szervezésénél a megyei vezetés felé a következőkben szeretnék néhány konkrét javaslatot előterjeszteni, megvitatás céljából.

Javaslataimat két nagy csoportba soroltam:

- a) tartalmi javaslatok, amelyek az előadások tematikájára, anyagára vonatkoznak;
- b) szervezési vonatkozású javaslatok, amelyek az előadások megtartására és a szemléltető bemutatókra vonatkoznak.

A tartalmi vonatkozású javaslataim megtételénél nem akartam teljességre törekedni, inkább csak a növénytermesztés és állattenyésztés területéről javasolni néhány olyan előadásanyagot, amelyet megyei viszonylatban igen fontosnak tartok.

A) *Növénytermesztés* vonatkozásában úgy gondolom, megyénkben egyik legfontosabb kérdés a *talaj ismerete*. Ebben az előadásban nemcsak a talaj kialakulásának folyamatával kellene megismertetni mezőgazdasági dolgozóinkat, hanem a megye fontosabb talajtípusaival és azok konkrét kialakulási folyamataival. Esetleg le lehetne szűkíteni ezeket az előadásokat az illető város, község, vagy tsz talajaira is, az általános talajkialakulás folyamatának ismertetése mellett. Különösen fontos Szolnok megyében a különböző szikes talajok legfontosabb agronómiai tulajdonságainak ismeretése.

A *talajban végbemenő* folyamatok megismertetése és ezeknek a folyamatoknak az irányíthatóságáról tartott előadás véleményem szerint a növénytermesztés egyik legfontosabb biológiai kérdése és ennek biktatása nem hiányozhat az előadásokból. Hasonló fontosságú a *talajtermelékenység* fogalmának magyarázása nemcsak talajtani, növénytermesztési, hanem közgazdasági értelemben is.

Ezekre kell, hogy épüljenek majd azok az előadások, amelyek már a talaj egyes tulajdonságait megváltoztató eljárások, módszerek és rendszerek alkalmazását ismerettnék. Ilyenek: a talajművelés, trágyázás, talajjavítás és öntözés kérdései, amelyekben belül egy-egy fogalmat is több előadással lehetne kiszélesíteni.

A talaj és a növény kapcsolata és kölcsönhatására vonatkozó előadások csak ezek után következhetnek, amelyekre a megyén belül is számos példát lehet bemutatni, de konkrét agronómiai vonatkozásai is igen nagyok. Ilyen pl. az egyes növények hatása a talaj termőképességére, a növényi sorrend, a vetésváltás, valamint ennek kapcsolata a növényvédelemhez.

A részletes növénytermesztés vonatkozásában úgy gondolom, hogy a megye legfontosabb, legnagyobb területén termelt növényi termesztési módszereiben elért kutatások legújabb eredményeit kellene mindenképp előtérbe helyezni. Ilyen a búza, kukorica, lucernatermesztés és legelőgazdálkodás. Ezen túlmenően természetesen helyhez alkalmazkodva foglalkozni kellene a gyümölcs, szőlő és kertészeti növények életkörülményeivel is.

B) Az *állattenyésztés* vonatkozásában úgy gondolom, egyik legfontosabb kérdés a *fajok és fajták* üzemben belüli megválasztásának biológiai kérdésével foglalkozni. Ennek a kérdésnek igen fontos telepítési, szervezési és specializálási kihatásai vannak, amelyet a megyén belül alapos vizsgálat tárgyává kellene tenni. Az állattenyésztés igen fontos kérdése a *tartási viszonyok és a fajták igényének* vizsgálata, amellyel üzemünkben jó lenne előadás keretében foglalkozni. Az állattenyésztés fejlesztésének igen fontos kérdése a *tenyésztői munka biológiai vonatkozásai* és a takarmányozás biológiai problémái. Megyénk egyik legsúlyosabb, a mezőgazdaság és ezen belül az állattenyésztés fejlődését alapjaiban meghatározó problémája a *takarmánytermesztés*, betakarítás, tartósítás és az okszerű takarmányfelhasználás kérdése. E fontos problémával az agrobiológiai tárgyú előadásokon is foglalkozni kell és terjeszteni azokat a módszereket, amelyek a fejlődés lehetőségét elősegítik.

Nem kívánom felsorolni a növénytermesztés és az állattenyésztés problémáit, csupán csak néhány fontosabb kérdést említettem, amelyet véleményem szerint a következő programból nem szabad kihagyni.

A következőkben engedelmet kérek az elnökségtől néhány szervezési javaslat előterjesztésére.

1. A megye területén megtartandó előadások jegyzékét a TIT biológiai és agrártudományi szakosztálya, illetve annak vezetősége közösen állapítsa meg.
2. Az előadásokhoz adjon vázlatot az előadóknak. A vázlat kidolgozását, az adott témakört jól ismerő szakember végezze el, ha pedig ilyen szakember a TIT vezetőségében nincs, akkor a vezetőség kérjen fel még az előadássorozat beindítása előtt megfelelő szakembert a vázlat összeállítására. A vázlatokhoz irodalomjegyzék is mellékeljenek. Az előadás vázlata és az irodalomjegyzék tartalmazza a vonatkozó legújabb kutatási eredményeket is. A kutatási eredmények ismertetése tartalmazza a megye területén működő mezőgazdasági kísérleti intézet vonatkozó eredményeit is.
3. Valószínűleg már eddig is meg volt, de szükségesnek tartom még ebben az esetben is felhívni a figyelmet az agrobiológiai vonatkozású témák előadóinak állandósítására és előre történő kiválasztására. Fontos lenne az előadókkal megyei

szinten konzultációkat, esetleg vitadélutánokat rendezni és a vonatkozó témát részletesen megbeszélni.

4. A TIT megyei vezetősége az előadók számára, de általában a tagok részére rendezzen üzemi látogatásokat. Feltétlenül helyes lenne legalább egy alkalommal a Mezőgazdasági Kísérleti Intézetbe tanulmányutat szervezni Karcagra.
5. Az előadók ismerjék a megye mezőgazdasága fejlesztésének az előadás anyagához kapcsolódó évi és távlati tervét. Ismerjék annak a községnek és városnak a tervét is, ahol az előadást tartják. Ismerjék a távlati és évi tervek mellett még a jelenlegi helyzetet is, hiszen az előadásnak a valóságos helyzetre kell épülni kutatási vonatkozásban is, de a javaslatok, illetve feladatok megoldása segítésében is.
6. A megyei TIT mezőgazdasági termelést segítő biológiai ismeretterjesztő munkájának alapja a megyei mezőgazdasági éves és távlati terv legyen. A tervfeladatok és célkitűzések alapján kell meghatározni egyrészt az előadások témakörét, másrészt az előadások tartalmát is. Úgy gondolom, hogy a tervfeladatok, illetve célkitűzések ismerete nélkül a biológiai ismeretterjesztés nem nyújthat megfelelő segítséget az üzemeknek.
7. A TIT célkitűzései nem valósíthatók meg a Megyei Tanács és Pártbizottság mezőgazdasági osztályainak hathatós segítsége nélkül. Fontos a szoros együttműködés a feladatok meghatározásában és segítés a megoldásban is.

Igen sokoldalú feladat van a mezőgazdaságban is a biológiai ismeretterjesztés területén. Előadásomban nem is törekedhettem arra, hogy mindegyiket felsoroljam és egyáltalán nem arra, hogy mindegyiket részletesen ismertessem. Úgy gondolom, hogy ez nem is volt az én feladatom. Remélem azonban azt, hogy az általam ismertett kérdések és javaslatok megfelelő vitaalapot szolgálhatnak a megyei elnökség számára a mezőgazdasági biológiai ismeretterjesztő munka végleges célkitűzéseinek meghatározásához és a megoldás megszervezéséhez.

Dr. Sipos Sándor

A „hazáért elhangzott szó” munkásai

Gyorsírók a haladásért

1830-ban az országgyűlés már újságot kívánt, mert „a publicitás az, amely nélkül egy szabad alkotmány sem élhet”. S ami nem sikerült a követeknek, azt megvalósította az országgyűlési ifjúság. Megindította a Pozsonyi Diaetai Journalt, amely cenzurától mentesen minden héten megjelent és tájékoztatót az országgyűlésen történetekről. A lelkes fiatalok munkája nem volt könnyű. Így ír erről lapjuk 1830. szept. 18-án: „... a sok hallgatók miatt szűk volt a hely a circularis ülésben, vagy helyesebben mondva állásban, mert én öt óra lefolytaig mindig álltam... Nehéz akkor írni, mikor szorosságban lévén az író s állva a meredek fal szolgál neki íróasztalul...”⁵

Az országgyűlésről ebben az időben az alábbi írásos feljegyzések készültek: *A hivatalos napló* (jegyzőkönyv), amely erősen cenzurázott, nyomtatott kiadvány volt. Szerkesztői jórészt az előre leírt beszédek alapján készítették. *A kerületi napló* megjelenését a hivatalos körök rendkívül elleneztek és – a maguk szempontjából – joggal. Kölcsey így ír erről naplójában: „A kerület a maga kezdetében nem vala más magányos conferentiáknál... minden kerület külön gyűlt együvé, majd egybekapcsolták magokat... Az indítványi jog ott gyakoroltatik; kicsiny és nagy kérdések az ott nyert alakban vitetnek az országos ülésbe... sem ostrom, sem székrontás félelme a szónok ajkait be nem zárhatja...” Esetről esetre születtek végül *magánfeljegyzések*, amelyekkel a követek megyéjüket tudósították az eseményekről. Sajtónyilvánosság hiányában ezek a feljegyzések igen nagy jelentőségűek voltak, így pl. Kölcsey Országgyűlési Naplója, amely az 1832–33-as diéta kilenc hónapjának eseményeiről ad hírt.

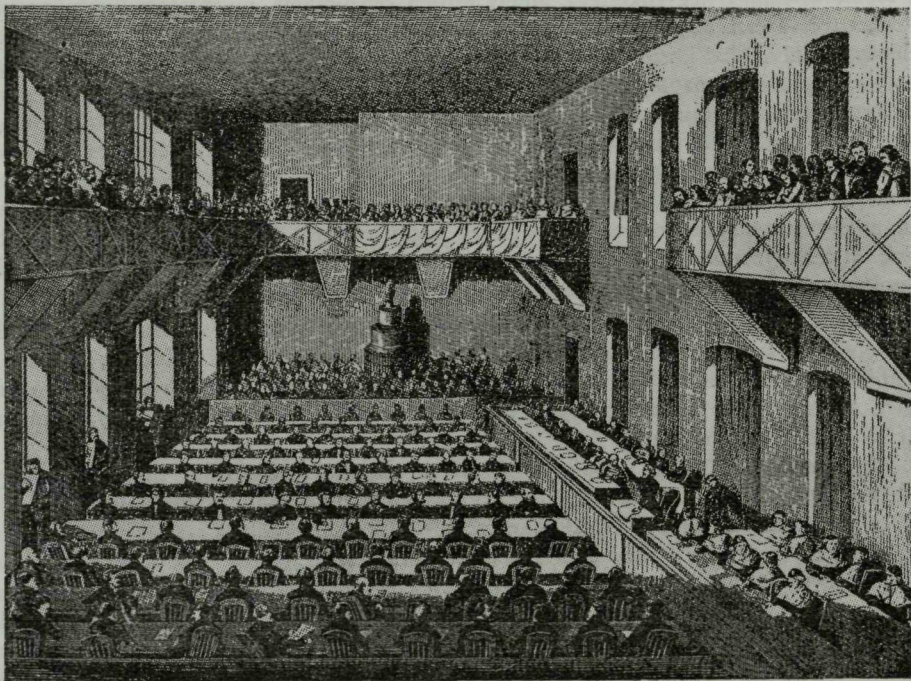
A kerületi naplót egy ideig Hajnik Károly szerkesztette Borsossal, majd amikor az inkább a tankönyvírást és az újságírást választotta, egyedül. Nézzük, ki volt ez a *Hajnik Károly*, akinek érdemeit maga Kossuth méltatta az 1843-as gyorsíróversenyen, aki ezen nem mint versenyző, hanem mint megbecsült vendég, vagy talán mint bíráló és rendező jelent meg.

Pozsonyban született, 1806-ban. Atyja az ottani jogakadémia tanára, a magyar jog történetírója volt. 1809-ben a pesti egyetemre helyezték, s még ugyanebben az évben meghalt. Két árvája közül Károly volt a kisebbik, bátyja szavai szerint „szánalomra méltó gyermek”, akinek még felnőtt korában is „Kicsi” volt a neve a családban. 25 éves korában így ír róla anyja: „Sok gondot okoz nekem a mi Károlyunk a maga rettenetes törekenységével és kisiúságával”.⁶ A törekeny, gyenge test azonban rendkívül erős akaratot és nem mindennapi tehetséget hordozott. Az 1815–16-os tanévben a pesti piarista gimnáziumban találjuk a kis Károlyt, ahol 133 osztálytársa között az első eminens. Mint atyja és bátyja, ő is a jogi pályát választotta, 1830-ban tett ügyvédi vizsgát. Tehetségére is, erős akaratára is jellemző, hogy 30 éves korában

6 hét alatt tanult meg spanyolul – fogadásból. A fogadást megnyerte, s „úgy beszélt spanyolul, mint egy megszállott”.⁷

1830-ban bátyjával együtt Pozsonyban találjuk, ahová mint a Temes megyei küldött kancellistája került. „Rettenetesen be vagyunk itt fogva – írta a nagyobbik fiú anyjának – néha annyira ki vagyunk merülve a sok figyeltől és írivalótól, hogy alig várjuk, hogy ágyba juthassunk.” Az országgyűlésen akkor szokásos „diktatura” nem lehetett gyerekjáték. Ez a szó akkor azt jelentette, hogy az aktákat, országgyűlési tudósításokat egyszerre annyian írták diktálás után, ahány példányra szükség volt. Vahot Imre Országgyűlési Almanachjában olvashatjuk: „Hőseink egy terembe léptek, hol vígan zajlott az ifjúság serege... Az új vendég a középasztal felső részénél megállapodék, irományokat vön elő, s egy rövid perc alatt mindenki előtt írószer hevvert. Egy általános halljuk után csend lön s a népszerűen fogadott ifjú tele torokkal kezdte mondani (diktálni) s a kezek erősen működének. Most már tudjuk, hogy az ifjak dikturán vannak, hol kis köröket képezve először napi kalandjaikat regélik el egymásnak, azután indítványokat tesznek fáklyás zene, bál s több effélékre; végre megkezdetik a közirat vagy dictatura, s a felírások, izenetek, kerületi határozatok és fölveendő tárgyak a követek számára leíratnak...”⁸

Ennek az országgyűlési ifjúságnak volt tagja Hajnik Károly, „egy csendes modorú, rokonszenves fiatalember, akiről ezidőben még senki sem sejtette, hogy egy emberöltőn át jóformán egymaga fogja a magyar diétákat végig sztenografálni”.⁹ Már az első hónapok tanulságai után Hajnik olyan írásmód után kutatott, amely kevesebb fáradsággal jobban célra vezet. Így akadt rá a Tudományos Gyűjteményben a már említett Taylor-átírára Kovács Imre tollából. Temes megyébe visszatérve – mint a megye aljegyzője – nagy buzgalommal és bizonyára nem kevesebb tehetséggel fogott hozzá a gyorsírás megtanulásához. „Miután a rendszert tökéletesen elsajátította, egy

IV. Az első (felső) tábla ülése Pozsonyban

egész éven át naponként vagy nyolc óráig diktáltatott magának azon fegyencek által, akik az olvasáshoz értettek.¹⁰ Olyan szenvedéllyel vetette magát a gyakorlásba, hogy bátyja levélben figyelmezteti: „Ne körmöljön mindig a szobában; ... elég, ha akár két év alatt tanulja is meg a gyorsírást, bizonyára senki sem fogja megelőzni”.¹¹ Ettől kezdve Hajnik haláláig hű maradt a gyorsírásához, és azt is hivatásának tartotta, hogy arra másokat megtanítson.

Az 1832–36-os országgyűlésen hármias feladatot oldott meg: szerkesztette a kerületi naplót, dolgozott Kossuthnak, és szorgalmasan tudósította megyéjét a történekről. Büszkén vallotta, hogy Magyarországon a gyorsírói pályát ő nyitotta meg, s ebben igazsága is volt. Feltűntek ugyan körülötte már gyorsírók is – a már említett Borsos, valamint Stuller, Wesselényi gyorsírója –, de ők inkább mint újságírók dolgoztak. A gyorsírást kevesebb hivatástudattal és bizonyára jóval szerényebb tudással művelték. Hajnik – bár szintén írt a különböző lapokba országgyűlési tudósításokat – hivatásának a gyorsírást tekintette, és abból is akart megélni. Minden álma az volt, hogy „steneographus regni”, országos gyorsíró legyen, hivatalos elismeréssel, állami fizetéssel. Célja megvalósulva látszik, amikor 1834-ben Kolozsvárra utazik *Stuller Ferenc*cel az erdélyi országgyűlésre. Stullert Wesselényi szerződtette, Hajnik a kormány megbízásából jegyezte a diétán elhangzottakat. Ez a megbízás azonban nem vetett rá rossz fényt az ellenzéki képviselők szemében sem: Wesselényi többször vendégül látta őt Pozsonyban, képes és diétai beszédek és az ott történeteket gyorsírással jegyezni. Ettől gyakorlás után nem csodálható, hogy 1832-ben, amikor már mint táblabíró visszatért s a kolozsvári kaszinó tagjai emlékgyűrűt és elismerő levelet adtak, amikor elbúcsúzott. Munkájáról ezt írta később a Vasárnapi Ujság: „Országos gyűlés eloszlásáig mindent leírt egy szöveg, ami folyt, és a leghívebb históriáját ezen lefolyt országgyűlésnek az ő irományai fogják adni”. Jellemző viszont a bécsi kormányra, hogy Hajnikot – bár saját emberüként tartották számon – állandóan figyelték, s az egyik rendőri jelentés arról szól, hogy „nagyon át van hatva ellenzéki érzelmektől”.¹²

Ezen a kolozsvári országgyűlésen – a napló kiadásának betiltása után – Wesselényi nagyszerű tette határozta el magát, megvetve az országgyűlési nyilvánosság alapjait. Szept. 20-án hatalmas beszédet mondott a sajtónyilvánosság érdekében, majd kősajtót szerzett. 1835. január 29-én kiosztotta a „Tekintetes Rendeknek” az első, *gyorsírás után készült, cenzurázatlan* országgyűlési napló példányait. A gyűlés tagjai felkeltek elragadtatásukban, és a szétosztott íveket kezükben feltartva, az egész termet megfehéřítették, a szabadsajtó színét, a világosságot terjesztve el.¹³ A reakció azonban nem engedett olyan könnyen. Február 6-án Ferdinánd főherceg, királyi biztos az erdélyi országgyűlést feloszlatta. Wesselényi ellen hajtóvadást kezdődött, elfogatási parancsot adtak ki Stuller, „a lelkes ifjú” ellen. Hajnikot is kihallgatták, de mivel a kősajtóval nem ő, hanem Stuller dolgozott, elengedték. Márciusban visszatért a pozsonyi országgyűlésre, s folytatta munkáját.

Stuller Ráday Gedeon péceli otthonában lelt menedéket, ahol annak fiát nevelte. Majd, amikor megszüntették ellene az eljárást, visszatért Pozsonyba, Kossuth mellé, akivel már 1833-ban is együtt dolgozott. Stuller volt az első, aki gyorsíróként és újságíróként is működött hazánkban.¹⁴ Wesselényivel mindvégig igen jó kapcsolatban maradt. Amikor az 1839-ben megkezdte börtönbüntetését, a feljegyzések szerint „hűséges gyorsírója, Stuller Ferenc elkísérte őt a várbeli laktanyáig, ahol szabadságvesztése megkezdődött”.¹⁵ 1843-tól 1848-ig Stuller – Wesselényi hatására – a Kisdedővő Egyesület titkári teendőit látta el ügyvédi munkája mellett. Ő szerkesztette a Kisdedővő Intézetet Magyarországon Terjesztő Egyesület évlapjait is.

Köztudomású, hogy az országgyűlési nyilvánosság legfőbb bajnoka Kossuth Lajos volt. Munkatársairól, munkamódszeréről azonban már kevesebbet tudunk. Megemlékezést érdemel Orosz József, Kossuth későbbi fő munkatársa a szerkesztésben, aki már az 1830-as diétáról is írt tudósításokat. Amikor tehát Kossuth 32-ben megjelent

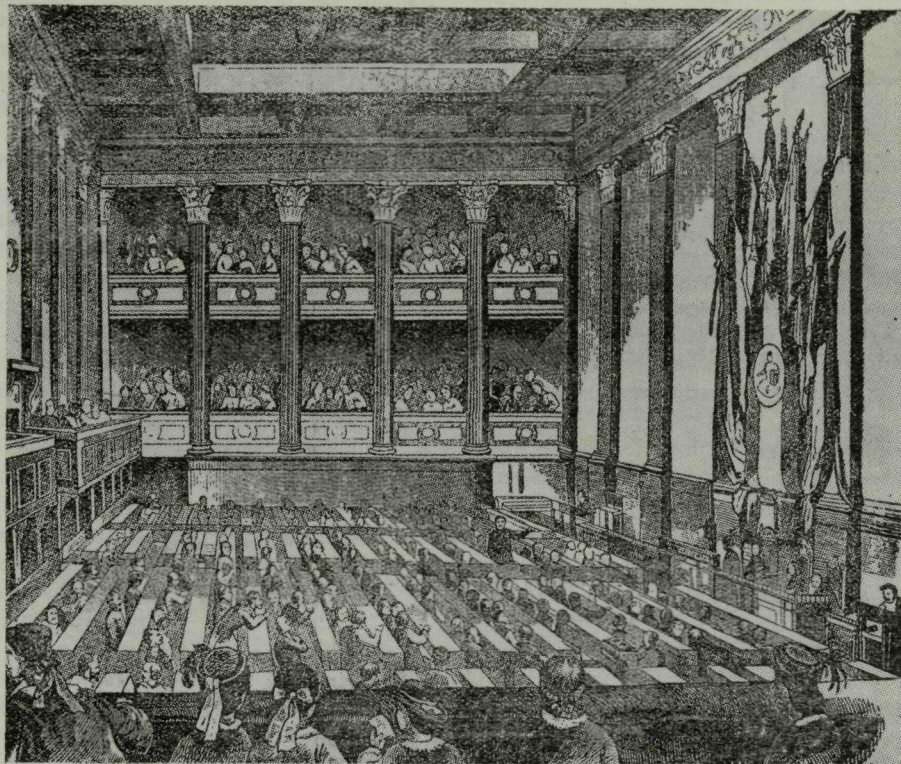
az országgyűlésen, ő már „bennfentes” volt. Bátor, világosfejű férfi lehetett, a sajtószabadság áldozatos munkása. Cikkünk címét tőle vettük: „*Gyorsírók vessenek mindent bőségesen papírra – írta – s a hazáért elhangzott szó visszhangozzék sebtiben az ország minden részében*”. Kossuth varázsa Oroszt is megejtette, mint az országgyűlés egész ifjúságát, s „szívesen cserélték fel az országgyűlési diktaturát Kossuth diktaturájával”.¹⁵ Hogyan dolgozott Kossuth, minek alapján diktált a lelkes diétai fiataloknak? Így vall erről ő maga: „Nem értettem a gyorsírászathoz, csak közönséges írással tettem ülések alatt jegyzeteket: a kimagasló szónoki szépségeken, a jellemző mondatokon és sarkalatos adatokon kívül jóformán csak a vezérszókat jegyeztem fel, melyek az okoskodás vonalát kicövekelik, jegyzeteim amolyan csontvázak voltak, melyre testet rakni az emlékező tehetség feladata volt”. A fennmaradt kéziratokból megállapítható, hogy nyers jegyzetei alapján Kossuth előbb megfogalmazta a tudósítást, majd azután diktálta, ill. diktáltatta az országgyűlési ifjúságnak. Ha azonban a szónok és a beszéd megérdemelte, Kossuth szó szerint, gyorsíróval íratta azt, és a Tudósításokban egész terjedelmében közölte, így Széchenyi egyik, 1835-ös beszédét.¹⁶ A bécsi rendőrségnek természetesen nem tetszett Kossuth egyre szélesebbkörű munkája. Mint tudjuk, 1837. május 4-én letartóztatták, de még előbb utasították a postahivatalokat, hogy Kossuth hírlapját sehová ne továbbítsák.

1839-től ugyancsak hármaskörben látjuk Hajnikot: mint gyorsíró, a királyi kancellária alkalmazottja az országgyűlésen, ugyanakkor szerződéses alapon szerkeszti a főrendiházi naplót, és Batthyány, a későbbi miniszterelnök titkára. „Ügy meg van erőltetve – írta róla anyja –, mint egy igavonó állat. Egyebet sem tesz, mint írja az üléseket, és diktál itthon. Egész nap sem szólhatok hozzá.” A főrendiházi napló szerkesztéséről érdekes adatokat tudunk meg Széchenyitől – Hajnik eszményképétől. – Mint ismeretes, az 1790-ben elkezdett sajtószabadsági vita 1840. április 22-én fejeződött be, mégpedig győzelemmel. Széchenyi ekkor mondotta egyik legnagyobb beszédét, s utána ezt írta naplójába: „Csodálatos ülés volt nálunk (a felsőtáblán) a szólásszabadság dolgában. Reggel tíz órától fél hétig”. S ezt a „csodálatos” ülést egyetlen gyorsíró, Hajnik Károly sztenografálta végig! 27 íven kb 41000 szót írt...¹⁷ „41000 szót írt Ön akkor, midőn szólásszabadságunk nincsen – mondta neki Széchenyi – hát még mennyit ír vala, ha szólásszabadságunk volna!” A május 1-i együttes ülésen felmerült – mint megoldandó feladat – az országgyűlési gyorsírás jövője, amely alapja és eszköze a sajtónyilvánosságnak. „A mostani gyorsírót – mondotta Zichy Ödön – azzal kell megbízunk, hogy ő három év alatt, azaz a jövő országgyűlésig, több gyorsírókat képezzen, mert most úgy vagyunk, hogy ha ő megbetegednék, senki sem tudna itt a legkisebb felvilágosítást adni.”¹⁸

Hajnik közben tudomást szerzett Gabelsberger¹⁹ nagyszerű eredményeiről, és 1841 májusában útlevelet kért Bajorországba. Az útlevél adatai szerint Hajnik Károly „abból a célból, hogy a gyorsírás művészetében tovább képezze magát, Bécsen át Münchenbe utazni szándékszik”. Az útlevél személyi adatai között a foglalkozás rovatában ez áll: gyorsíró. Tudomásunk szerint ez volt a legelső ilyen bejegyzés Magyarországon.

Gabelsberger nagyon szívesen fogadta Hajnikot. Megcsodálta rendkívül szép írását, s különösen azt a képességét, hogy egyforma könnyedén sztenografált magyarul, németül és latinul. Hajnik nagyszerű teljesítményét látva, nem beszélte rá arra, hogy áttérjen az ő rendszerére, bár eredetileg ez volt a szándéka. Kifejezte azonban azt a reményét, hogy Hajnik magyar nyelvre ülteti át és elterjeszti rendszerét. Ezt a munkát azonban nem Hajnik, hanem jóval később Markovits Iván végezte el. Hajnikon keresztül Gabelsberger igen megszerette hazánkat; látogatása után foglalkozni kezdett a magyar nyelvvel, s egy levelében arról ír, hogy ha fiatalabb lenne, s hazájában nem kapna elég megbecsülést, áttelepülne Magyarországra.²⁰

1841 októberében már ismét Kolozsvárt találjuk Hajnikot, ezúttal a rendek meg-

V. Képviseelőházi ülés 1861-ben

hívása alapján. Az országgyűlés elnöke jelenti a Háznak, hogy a „nemes magyar Hon”-ból meghívta Hajnik Károlyt, ki „a gyorsírás módját jól érti, és ezért a Beszéd-tárt az eddiginél tökéletesebb formában fogja szerkeszteni”. Magával vitte tanítványát, Szily Dánielt is, az 1843-as gyorsíróverseny győztesét. Batthyány rendkívül szép levélben hívja őt vissza, hangsúlyozva fontos feladatát, hogy az országgyűlési ifjúságot a gyorsírásra tanítaná, Hajnik azonban már elkötelezte magát Erdélynek. De amikor 1842 szeptemberében Pestre érkezett, azonnal hírt adott erről a Pesti Hírlapban: „Alulírott jelenti, hogy e napokban Pestre érkezett s itt a jövő hó végéig mulatand, felszólítván azon t. c. urakat,²¹ kik a gyorsírásban magokat gyakorolják, vagy azt még csak most tanulni szándékoznának, hogy őt lakásán – Váci-utca, Kolb-ház, 438. sz. alatt – megjelenésökkel szerencsésíteni méltóztassanak”.

1843-ban ismét Pozsonyban találkozunk Hajnikkal: az alsóházzal kötött szerződést a naplószerkesztésre. Úgy érzi, most már valóban „stenographus regni, redactor regni”. Joga és lehetősége volt már arra is, hogy munkatársakat vegyen maga mellé, első sorban tanítványát, Szily Dánielt, majd Lukács Jánost, Gyurits Antalt és másokat. A munka oroszlánrészét azonban ő végezte. 1846–47-ben ismét Erdélyben találjuk a fáradhatatlan gyorsírót, majd 1847-ben Pozsonyba siet, az országgyűlés megnyitására.

És felragyogott 1848 tavasza... Mindabban, amit ez az évszám jelent, benne van a gyorsírók munkája is; a kivívott győzelmekben benne van az ő hazaszeretetük, az ő áldozatvállalásuk is. Valóban sok-sok „hazáért elhangzott szót” vetettek papírra, s azok valóban visszhangzottak „az ország minden részében”. A reformkorszak néma, csen-

országgyűlésünk, - hol ezen alapítvány felvált és eredményes
szelleg és gyakorlatilag bebizonyítottani vágyunk, - lételeg:
én, minő az említett alapító egyesület igazgatója és
leíráselője, etemmel hivatalosan felváltásom öné hogy a vá-
latali forrási felváltásának a felváltás céljára alapítvány
nyomat iratásában ekképpen felváltásukba munkáltsók
váltásukra igyekezem.

Melly hivatalos felváltásom után öfivertés maradtam,

Önök:

Pécs november 15. 1842.

J. Batthyány Lajos

Hites ügyvéd felváltás Hajnik károsaj-
nokah, minő a magyarországi gyorsíró-
tanítójának.

Köszönet

VI. Batthyány levele Hajnikhoz

des munkái ők, akik nélkül sokkal kevesebbet tudnánk ezekről az évekről. „Leboru-
lok a nemzet nagysága előtt” – mondotta Kossuth híres júliusi beszédében. Szavait
számtalanszor olvastuk, gyönyörködtünk klasszikussá vált mondataiban, s meg is
tanultuk azokat. De ismerhetnénk-e beszédet ilyen pontosan, ha nem lettek volna
gyorsírók, akik azt szó szerint leírták?

Hajnik a Batthyány-kormány idején lett valóban az ország gyorsírója; ez a kor-
mány állított be először hazánkban költségvetési összeget gyorsírási célokra. Hajnik
– mint főnök – évi 1000 forintot és napidíjat kapott.²² 1849 elején – mint tudjuk –
a kormány Debrecenbe tette át székhelyét. Kossuth a január 9-i ülésen jelentette be
a Közlöny szerkesztőségének érkezését; ennek voltak tagjai a gyorsírók is. A debre-
ceni iroda főnöke azonban már nem Hajnik, hanem ellenfele, Lukács János, aki Hajnik-
nál sokkal inkább függetlenségi érzelmű volt. Hajnik inkább Széchenyi követője volt,
úgy látszik, hiányzott belőle a forradalmi elszántság. Talán ez, talán betegsége, talán
családja tartotta vissza; mindenesetre Lukács boldogan vállalta a főnökséget, s azt,
hogy a „gyorsírási segedelmével az országos naplót a lehető legnagyobb pontossággal
szerkeszti, és azt mindenkor az ülés eloszlásától számítandó egy és fél nap alatt a
vizsgálati bizottmány bírálata elé terjeszteni tartozik”.

Stuller Ferencet a szabadságharc idején mindvégig Kossuth mellett találjuk, nem-
hiába írta róla a bécsi rendőrség már jóval előbb: „A hirhedt gyorsírót a legszigorúbb-
ban tartásuk szemmel”. Előbb mint pénzügyminiszteri titkár, majd mint a kormány-
elnöki iroda első titkára szolgált Kossuthot és törekvéseit. Követte őt Debrecenbe is;
1849. május 25-től a kormányzói iroda főnöke. Utolsó hivatali ténykedése az volt,
hogy az országot elhagyó Kossuth megbízásából ő adta át Görgeynek a kinevezést.

Világosról a pesti Neugebäude épületébe szállították. Kötél általi halálra ítélték, majd később megkegyelmeztek neki. Kiszabadulása után hosszú ideig igen szűkös viszonyok közt élt; 1874-ben halt meg.²¹ Az országgyűlési nyilvánosság harcosai közül Orosz József, Kossuth szerkesztőtársa ért legszomorúbb véget. Világos után Londonba, majd Párizsba menekült. 1851-ben – nyomora miatt – főbe lőtte magát.

A szabadságharc leverése után a gyorsírók elővették ügyvédi oklevelüket; az ügyvédi munka mellett többen újságírással és a gyorsírás tanításával is foglalkoztak. Így élt Hajnik Károly is 1860-ig. Ekkor üzenetet kapott, hogy vállalná-e a gyorsírói munkát az összehívandó országgyűlésben. Hajnik azzal a lelkesedéssel mondott igent, amely rá a reformkorszak országgyűlésein volt jellemző. Azt hitte, hogy a kiegyezés – amelynek előszelét már érezni lehetett – az ország jobb sorsát biztosítja majd. Amikor a megszervezendő országgyűlési gyorsíró iroda tagjaira javaslatot kellett tennie, azokat ajánlotta elsősorban, akik vele a reformgyűléseken és 1848-ban dolgoztak. – Helyetteseként Lukács Jánost, a volt debreceni forradalmi iroda főnökét ajánlotta. Sajnos, Lukács 1861-ben, 43 éves korában meghalt. Megérdemli, hogy kegyelettel emlékezzünk hivatásszeretetére is, forradalmi elszántságára is.

Hajnikot az öregkor tragédiája – a mellőztetés – érte utol hamarosan. 1865-ben már nem őt, hanem a fiatal Fenyvesyt és Kónyit bízták meg a gyorsiroda vezetésével. Nem sokkal érte túl a csalódást. 1866. szept. 21-én – teljes visszavonultság után – halt meg. Csendben, szerényen távozott a „stenographus regni”, az első magyar hivatásos gyorsíró. Halálakor a gyorsírás – mint hivatás, mint életpálya – izmos fává terebélyesedett már. Megérte, hogy a gyorsírás sokaknak adott országos megbecsülést és biztos kenyeret.

A kiegyezéstől az első világháborúig nagy apparátussá fejlődött a parlamenti gyorsiroda. Amikor 1898-ban – forradalmi újításként – Fabro Henrik bevezette az írógép használatát, a régi, kézírásos „diktatura” utolsó maradványa is eltűnt. A parlamenti gyorsírók igen megbecsült, nagytudású férfiak voltak, nem egy közülük valóságos polihisztor. Jogi végzettségük mellett több nyelven beszéltek, és sokan közülük jelentős irodalmi tevékenységet fejtettek ki. Említsük meg legalább a jeles műfordító, *Radó Antal*, valamint *Vikár Béla* és *Fabro Henrik* nevét. Utóbbi volt a trianoni béke sajtótudósítója. Jelszava volt: „Dolgozni a megszakadásig – hazafias kötelesség”. S ez nála, az ő életében nem maradt jelszó, éjjel-nappal dolgozott, tekintet nélkül arra, hogy fizetnek-e érte vagy sem. Híres volt nyelvtudásáról: mindjárt magyarra fordítva sztenografálta a német, angol, francia stb. nyelven elhangzott híreket, beszédeket. Az ő elméleti kutatásaira épültek mai gyorsírási rövidítéseink; felfedezte ugyanis, hogy a magyar nyelvre a magánhangzók a jellemzőbbek, helyesebb tehát a mássalhangzókat elhagynunk. – Vikár Béláról kevesen tudják, hogy igazi hivatása a gyorsírás volt: évtizedekig dolgozott a parlamentben, s mint a gyorsiroda főnöke ment nyugdíjba. Visszaemlékezéseiben leírja, hogy legnagyobb irodalmi sikerét, a Kalevala fordítását gyorsírási tudásának köszönheti. Oly rövid idő volt ugyanis a pályázat beküldéséig, hogy a finn eredeti mellé gyorsírással volt csak ideje lejegyezni a magyar szöveget. Ezt aztán a parlamentben gépirásba tették át. Leírja továbbá, milyen nagy hasznát látta a gyorsírásnak népköltési gyűjtőútjain. „Az első voltam – írja –, aki a nép szájáról változatlanul, szóról-szóra jegyeztem föl a népmeséket. Azelőtt szokásban volt ezek stilizálása az irodalmi szempontot hangsúlyozni. Én ettől eltértem. Meg kellett egyszer mutatni: hogyan beszél a nép a valóságban, stilizálás nélkül.”²¹

1919. március 21. Nézzük, hogyan álltak helyt a gyorsírók a Tanácsköztársaság idején, hogyan szolgálták a proletárdiktaturát. „Soha még Budapesten annyi tanácsulást, gyűlést, előadást, vitaülést nem kellett gyorsírni, mint most – írta a Gyorsíró-munkás júliusi száma. – Az elmúlt héten például volt olyan nap, amelynek délutánján 32 gyorsíróra volt szükség anélkül, hogy a Munkás- és Katonatanácsnak ülése lett volna.” A Tanácsköztársaság kikiáltása után hamarosan megalakult a Gyorsírók Szakszer-

vezete, amely több alkalmi gyorsíródat állított fel. Így pl. tíz gyorsíró állandóan írta a Marx–Engels Munkásegyletem előadásait. Hasonló gyorsíróda működött a szocialista pártiskolában is.²⁵ A parlamenti iroda dolgozói helyükön maradtak, csupán a főnököt váltotta le a belügyi népbiztosság, dr. Szőke Sándort küldve helyére. Szőke kiváló szakember volt – ezt a „fehérek” is elismerték – bár maradéktalan híve Marx tanainak. A bukás után mint ügyvéd dolgozott tovább, s főleg kommunista és más baloldali vádlottak ügyében vállalta a védőügyvéd szerepét. Mint a Sallai–Fürst-per egyik védője, ő vitte keresztül, hogy a tárgyalás egész menetét sztenografálják. A per anyagát azután illegális úton kiküldte az országból, hogy a külföld tudomást szerezhessen róla. Amiért harcolt, nem érthette meg: 1945 januárjában halt meg, Budapest egyik bombázásakor. Ideiglenesen egy Alkotmány utcai ház udvarára temették, 1947-ben kapott díszsírhelyet a Kerepesi temetőben.²⁶

A gyorsírók sokat adtak a Tanácsköztársaságnak, de sokat is kaptak tőle. A kormányzótanács a magasfokú gyorsírókat – az ún. mestergyorsírókat – az interpretáló művészek „rangjára” emelte, órabérük 150 korona volt. Véget vetett továbbá a proletárdiktatura a gyorsírási rendszeri harcoknak, előírta az akkor kialakult egységes magyar gyorsírás tanítását.

A gyorsírói főnök, akit a Tanácsköztársaság idején leváltottak, Vikár Béla volt. S ekkor mutatta meg, hogy nemcsak tudósnak, embernek is nagy. Az elfogott népbiztosok perében ugyanis rendkívül nagy jelentőséggel bírtak azok a gyorsírásos dokumentumok, amelyeket nem sikerült elrejtetni, vagy megsemmisíteni. Így a bíróság kezébe került dr. Révész Mihály jegyzetfüzete a kormányzótanács ülésén írottakkal. Vikár – akinek mint szakértőnek kiadták a füzetet – azt vallotta, hogy Révész rendkívül rossz gyorsíró, sztenogramja olvashatatlan; ami belőle olvasható, az semmi lényegeset nem tartalmaz.²⁷ A parlamenti gyorsírók még akkor távol álltak a marxizmustól, nem voltak „vörösök”, de becsülettel helyt álltak a Tanácsköztársaság idején. Többen jelen voltak közülük, s mély megrendüléssel hallgatták, amikor Kun Béla zokogva jelentette a proletárdiktatura bukását.²⁸

Évtizedek óta szokás, hogy minden halottak napján meglátogatjuk a budapesti temetőknben nyugvó neves gyorsírók sírját. A Gyorsírósövetség és az iskolák képviselői megállnak Hajnik Károly, Stuller Ferenc, Vikár Béla, Fabro Henrik, Szőke Sándor és a többiek sírjánál, emlékezve érdemeikre, például állítva őt a tanulóifjúság és mindnyájunk elé. A németvölgyi temetőben, Markovits sírja közelében nyugszik Jászberény volt helyettes polgármestere, *Czigány János*.²⁹ Nem volt a „nagyok” közül való, mégis megérdemli, hogy emlékezzünk rá. Ügyvéd volt, s a gyorsírás legnagyobb magyar mecénása. A jászberényi gimnáziumban tanított is egy ideig a gyorsírást, részt vett minden gyorsírási mozgalomban, javaslata alapján Jászberényben nevezték el utcát legelőször Markovits Izvánról, aki 1863-ban magyar nyelvre ültette át Gabelsberger rendszerét, megvetve a modern magyar gyorsírás alapjait. Czigányt saját kérésére temették Markovits sírja közelébe; gazdag könyvtárát a szegedi Somogyi Könyvtárra, vagyonát pedig gyorsírási célokra hagyta. A kb. 60 ezer békebeli korona – mint hadikölcsön – elúszott az első világháborúban. Czigány János méltó rá, hogy legalább megjéjében megtanulják nevét azok a fiatalok, akik gyorsírást tanulnak.

5. Dr. Siklóssy László: Az országgyűlési beszéd útja. (Egyetemi Ny. 1939.)

6. Dr. Makoldy Sándor: Nemes Hajnik Károly. (A szerző kiadása, Bp., 1943.) Makoldy dr. részletesen foglalkozik Hajnik családjával, tanulmányaival, a családi levelezéssel. Mindebből leszűrhető, hogy a környezet, amelyben Hajnik felnőtt, megmagyarázza későbbi – hol ellenzéki, hol királyhű – magatartását. Családjá otthon németül beszélt, rendkívül mánástisztelő, királytisztelő volt. A kis Károlynak is egy Pálffy

gróf volt a keresztapja. Lénau viszont – az osztrák–magyar költő – unokatestvére. Szerencse, hogy ez a német–magyar család a valóban magyar, jó hazafias nevelést nyújtó pesti piaristákhoz adta fiait.

7. u. a.

8. Dr. Siklóssy i. m.

9. u. a.

10. Kónyi Manó: Hajnik és Gabelsberger c. tanulmányából. A cikk a Drezdai Gyorsíró Intézet világhírű könyvtárában található,

amely minden nyev gyorsírási irodalmát felöleli.

11. Dr. Makoldy i. m.
12. u. a.
13. Vasárnapi Újság 1875. január 17.
14. Zelovich Dezső: Stuller Ferenc, a szabadsághős gyorsíró c. tanulmánya alapján.
15. Dr. Siklóssy i. m.
16. u. a.
17. Joggal merül fel bennünk a kérdés, hogy az akkori — sokkal primitívebb — gyorsírási rendszerrel hogyan lehetett órákon át követni az előszót. Meg kell jegyezni, hogy akkor még jóval lassabb volt a beszéd tempója. Érdekes jelenség, hogy a technika fejlődésével az egész élet ritmusának gyorsulásával beszédünk is állandóan gyorsul. Az első pontos feljegyzéseket — tudomásom szerint — Vikár Béla készítette arról, hogy a magyar parlament szónokai milyen gyorsan beszélnek. Feljegyzései alapján kiszámítható, hogy az 1889-es parlamenti vita szónokainak átlagsebessége a 210 percenkénti szótag körül mozog; az 1911-es parlamenti szónokainak átlagsebessége már 230 szótag. Jelenleg az élőbeszéd sebessége 280—300 szótagra tehető; sokan ennél is gyorsabban beszélnek. Feltehető, hogy a reformkorszak szónokai „tempósan” beszéltek, 150—200 szótag körüli sebességgel. Órákon át ennek követése, lejegyzése is rendkívüli szellemi képességet és kezűgyességet kívánt.
18. Dr. Siklóssy i. m.
19. Franz Xavér Gabelsberger (1789—1849) a müncheni kamarai gyorsíró iroda főnöke,

a modern, grafikus rendszerű gyorsírási rendszer megalkotója. Európa csaknem minden gyorsírási rendszere az ő gyorsírása nyomán alakult ki.

20. Dr. Makoldy i. m.
21. A múlt században a gyorsírást még kizárólag férfiak tanulták, elsősorban ügyvédek. Az első női gyorsírót a Tanácsköztársaság idején alkalmazták a parlamentben, név szerint Zoltán Ilonkát. Jelentkezett női gyorsíró ugyan előbb is, de nem vették fel, bár protektora maga Deák Ferenc volt.
22. Parlamentünk egyik freskója — Jantyk Mátyás munkája — azt a jelenetet ábrázolja, amikor 1848-ban István nádor megnyitja az első népképviselői országgyűlést. A freskón a Bathányi-kormány tagjai láthatók, előtérben Hajnik Károly, napló-szerkesztő-gyorsíró.
23. Dr. Bihari Mihály: Egy gyorsíró, akit halálra ítélték c. cikke nyomán.
24. Vikár Béla: Gyorsírói emlékeimből. (Bp., 1931.)
25. Dr. Bihari Mihály szíves közlése alapján. Bihari elvtárs — a Népszava munkatársa — szintén a kormányzótanács gyorsírója volt.
26. u. a.
27. u. a.
28. Dr. Siklóssy i. m.
28. Czigány János 1850-ben született Jászberényben, 1909-ben halt meg Budapesten. Temetésén — többek között — Vikár Béla búcsúztatta. E sorok írója kedves kötelességének tartja Czigány János életének, munkásságának részleteit feltárni. Köszönettel fogad ehhez minden segítséget.

E SZÁMUNK CIKKÍRÓI:

Ferenczy Károly építészmérnök, az Országos Műemléki Felügyelőség munkatársa (Budapest); Katona Imre művészettörténész, az Országos Iparművészeti Múzeum munkatársa (Budapest); Dr. Mezősi Károly múzeumigazgató (Kiskunfélegyháza); Sági Pál tanár, a Szakszervezetek Szolnok Megyei Tanácsának munkatársa (Szolnok); Dr. Sipos Sándor kandidátus, a Nagykunsági Mezőgazdasági Kísérleti Intézet igazgatója (Karcag); Soltész Mária tanár, a gyors- és gépiró iskolák szakfelügyelője (Szolnok); Szöllösi János mezőgazdasági mérnök, az MSZMP Szolnok Megyei Bizottságának munkatársa (Szolnok); Varga József, a Szolnok Megyei Néplap főszerkesztője (Szolnok); Dr. Völgyi László főgeológus, az Alföldi Kőolajfúrás Üzem munkatársa (Szolnok)).

Életforma – lakáskérdés

A Valóság 1963. évi 2. számában cikk jelent meg Ferenczy Károly tollából **Életforma – lakáskérdés** címmel.

A felvetett kérdés igen időszerű. Lehetőséget nyújt az életforma problémáinak előremutató és sokoldalú kialakítására. A téma kérdéseket vet fel és ezek a kérdések minden körülmények között választ várnak a társadalomtól. Ennek két oka is van: egyrészt a ma épülő lakóház a kommunizmus emberének is életkerete lesz, másrészt a helyes válasz alkalmat adhat arra is, hogy a lakáskérdés végleges és teljes megoldását lényegesen közelebb hozza napjainkhoz.

A Jászkunság Szerkesztősége ezért fontosnak tartja, hogy — az említett cikk kapcsán — hasábjain vitát nyisson a szocialista—kommunista életforma és a lakáskérdés problémáiról. Hozzászólásokat, kiegészítéseket és ellenvetéseket szívesen fogadunk.

Az alábbiakban a szerző felhatalmazásával részleteket közlünk a cikkből, amelyek a leglényegesebb megállapításait magukban foglalják.

(Szerk.)

A századforduló óta a legmodernebb „formabontó” képzőművészeti irányzatok szokatlan módon kezdték ábrázolni a várost. Az absztraktok az ilyenfajta cím alatt, hogy „város”, keresztül-kasul bűzött vonalak kusza összevisszaságát, pacnik-foltok zűrzavarát hordták össze. A szürrealisták képein piszkos-nedves falak, rozsdás-gubancolt láncok között, kifestett bobócok, felcícomázott torzszülöttek képe kavargó: A tisztázatlan környezetben a parádés tárgyak bizarr naturalisztikus ábrái utalnak a témára.

A kispolgári kritika ezeket a „visszatükrözéseket” egyértelműen elmarasztalja. Mit ábrázolnak ezek? Hogy lehet így látni a várost? Hiányolják a felismerhető formát, az optimista látásmódot.

A magyar nyelvben ez a szó, hogy „város”, mindent elárul. A város kifejezésben szemünket szűri a „vár” szó békétlen fogalma és a városokban mindennek nem is leplezett, legfeljebb formájában, módszereiben változott ténye. A város minden dolgában, minden jelenségében, az óvóhelytől a zsebünkben hordott kulcsomóig ott rejtőzik a magántulajdonra épült társadalom ember ember elleni harca, féltelme, gyanakvása; a penészfoltokból, az el nem hordott és elhordhatatlan hóbuckákból, az elárasztott pincelakásokból kiütközik, hogy a súlytalanság állapotával kacérkodó városlakót még súlyosan érintik a természet elementáris erői; a csúcsforgalom lökdőső tülekedéséből, a villamossínekre vagy az autó kerekei alá szorultak sikolyából kiballatszlik, hogy a város egyre inkább visszájára fordítja a technikai haladás vívmányait.

A város és a falu társadalmi termék, anyagi életkeret, amelyben az ember életfolyamatai lezajlanak. A város az osztálytársadalom legmagasabb fokú települési formája. E történelmi település alapvető születési hibában szenved, és ettől semmilyen fejlődési fokon nem tudott és nem tud megszabadulni.

Korszakváltozás küszöbén állunk. Nemcsak a történelmi stílusok tűnnek el, de alapjaiban változik az egész építészet. Épületfajták halnak el és keletkeznek. A kastélyok, paloták, templomok — az „elit” és a „kultikus” építészet minden fajtája — és az elnyomott rétegek minden viskója, putrija felett már megkondult a lélekbarang.

A szocialista társadalmi rend eltörölte a kiváltságos lakásbelyezeteket, meghatározza a lakás-igényjogosultság mértékét, gyors ütemben felszámolja a színvonal alatt álló

lakásokat, és kibúzza a talajt a magánalkalmazás, cseléd-személyzet-báztartási alkalmazott lehetősége alól. A kivívó szélsőségek megszüntetése közben lakáspolitikánk egyelőre tág teret enged a családi házak építésének.

A családi ház kézműves jellegű magánépítkezés. Ezt a kiviteli módot csak addig lehet fenntartani, amíg hagyományos kézműipari szinten egyáltalán még építkezni lehet.

Milyen nivókülönbség van egy átlag családi ház és a „kortárs-tárgyak” – autó, televízió – között?

A családi ház: példaképpént a múltba forduló, korszerűtlen lakásforma. Lakáspolitikai-gazdasági-szervezési kérdés, hogy a magánépítkezés mikor olvad be teljesen az állami építkezésbe; a földszintes építkezés a magasbázba; az egyéni magánház a társas kollektív házba, hiszen a város és a falu közötti lényeges különbség felszámolása nem a falusi, vagy azzal rokon családi házias település átvételét jelenti, hanem azt a magasabb szintézist, melyben a város és a falu előnyös tulajdonságai egyesülnek: a lakókonzentrált és szabad természettel.

A polgári báztartásban rossz hatásfokú kisüzemi, kézműves jellegű, tapasztalati szintű, eszköz-, energia-, hely- és munkaigényes, illetőleg pazarló termelés folyik. Az elmaradott autarchiális báztartás és az ésszerűsödő társadalmi termelés között egyre szembeszökőbb ellentmondás keletkezik. Ebbe járul a báztartási munka improduktív, dekoncentrált, tisztátalan jellege. Mindezek a hátrányok a nőt érintették, aki ezáltal is a társadalmi megbecsülés alacsonyabb fokán álló, nem szakosított, tanulatlan munkaerővé degradálódott, gazdasági függőségbe került, a termelésben és a társadalom irányításában közvetlenül nem vett részt.

Az egykori családi jellegű együttélés, nagyszülők-szülők-gyermekek közös lakása, a különböző generációk egy fedél alatt élése egyre tarthatatlanabb jelenséggé válik. Csökken a rokonság, a vérszerinti kapcsolat összetartó ereje. Egy szobán belül ma már ideálisan sem a szülő, sem a gyermek élete nem képzelhető el. A házastársak is egyre inkább külön szobához szeretnének jutni.

A kereszténység ugyan feltalálta a „szent család” idillikus ábrándképét, de a valóságban szentlélek nélkül fogamzott hús-vér emberek élnek; szeretetben és gyűlöletben, jóban és rosszban, nők és gyermekek, akiknek évezredek küzdelemben kellett kivívniuk egyenjogúságukat a nemek, korosztályok történelmi harcában. Ma már a család látszatra békés és rendezett együttes, de azért megvannak a maga szelidítetten tovább élő, régi és új belső problémái.

Nálunk – érthető módon – más élményanyaga, problémaköre van a kapitalizmus viszonyait átélő, és az azt nem ismerő generációnak. De általában is más a felfogása a lázasan kereső fiatalságnak és a megállapodottabb generációnak. Az ifjúság a forradalmi nemzedék sarja. Életideált, perspektívát tűzve maga elé, tovább akarja fejleszteni mindazt, amit a szülők elkezdtek, és értelmetlenül áll az előtt a tény előtt, hogy néha épp azok nem értik meg, akik törekvései létalapját kibarcolták.

Ha ezeket a kérdéseket most utólag végignézzük, kiderül, hogy az új állt szemben – még ha olykor éretlen formában is – a bármily bölcsen erőszakolt réggel. Az idősebb nemzedék – vagy így gondolkodó – azt hitte, hogy amit megtanult szépnek-jónak találni, azt másnak, a fiatalságnak is szépnek-jónak kell találnia, és féltő jóakarattal igyekezett a nevelés-izlésfejlesztés stb. címén mindent megtenni azért, hogy ez így is legyen. De az erőfeszítés legtöbbször csak pedagógiai csödbe, izlésbeli giccsbe torkollva tudott ideig-óráig fennmaradni. (Elképzelhetetlen pl., hogy a zárdaiskolák, az angol-kisasszonyok csupagallér blúza és rakott alja sokáig a szocialista tanulóifjúság uni-formisa maradjon.)

Ez a megoldás – bármennyire idillt romboló – történelmi szükségszerűséggel azt jelenti, hogy pl. milyen mértékben kollektivizálódik a társadalom, olyan mértékben differenciálódik a család, változik, oldódik a családi életközösség.

A családi életközösség oldódása maga után vonja a házassági intézmény változását.

A házasságok már nem az égben köttetnek. A múlt század végén megjelent a hivatalosan elismert polgári házasság; azóta világszerte nyíltan növekszik a többször házassulók, az elváltak, sőt, a hivatalosan nem házassulók száma. Az egyházi házasság kizárólagossága megszűnt, s ma már nem lehet ugyanolyan elitélő hangon beszélni az élettárs, a barát-barátnő viszonyról, és „vad”-nak tartani azt, ami az örök bűség, a boltomiglan papírformájánál olykor sokkal szelídebb.

Ha az utódok felnevelése egyre inkább társadalmi feladattá válik, akkor nemcsak a „zsákbamacska” házasság minden körülmény között, mindenáron való boltomiglan-boltodiglan fenntartása értelmetlen és lealacsonyító, de a gátlástalan szaporulat is. A szülőket, az anyákat megfelelő arányban fel kell szabadítani a gyermeknevelés „minden percet igénybe vevő” áldozathozatalától, anyagi függőségétől, hogy kiteljesedett saját életet is élhessenek, hogy zavartalanul boldogabb, kultúráltabb kapcsolat alakulhasson ki a szülő és gyermeke között.

E néhány jelenség futólagos vizsgálata is jól mutatja, hogy a szolid patriarchális képzet, amely bennünk a család szó hallatára felidéződik (az asztalnál ülő férj, csak a családjának és háztartásának élő nő körülöttük seregleg gyermekekkel), megszűnőben van. A család, a házasság és az emberi kapcsolatok összes hagyományos polgári formája a gyorsuló változás, lazulás állapotába jutott.

Valamivel lebiggadtabb távlat lehetőségében gondolkozva mindenekelőtt a kommunista társadalom lakóházáról, a kommunista-kollektívház, a KOM-KOLL elvi sémájáról vallott elképzeléseimet körvonalaznám, hogy azután ebből a realisabb közel-megvalósítható szocialista-kollektívházra, a SZOC-KOLL-ra utalhassak. Ennek egyetlen járható útja a megfigyelt jelenségekből, tendenciákból levonni a végkövetkeztetést: külön kell választani a perszonális és a kommunális igényeket; azaz, az egyén személyes szükségletét közös szükségletétől, a személyes feladatot a társadalmi munkamegosztással végezhető feladattól.

A KOM-KOLL szállodarendszerű építmény, amelyben minden személy egy teljesen önálló lakrészben, ugyanakkor egy több ezer fős közösségben él. A kor legfejlettebb színvonalán álló, magas fokon gépesített társasház a lakó minden igényét kiszolgálja, minden kényelmét biztosítja.

A KOM-KOLL funkciórendszere két csoportra osztható: a személyi szükségletekre rendelt szálloda-otthonokra, az appartement-okra (A-ra) és a közös igényeket kielégítő kommunális helyiségekre.

Az A-ban sem munka, sem rendszeres társasélet, sem semmiféle olyan tevékenység, amely társadalmi munkamegosztás, gépesítés révén meg lehet oldani (főzés, mosás, háztartás), nem folyik. A lakó „lakosztályába” bekérhet a közkönyvtárból könyvet, a teakonyhából ételt, tárgyakat, információkat. Az A-ban az egyén szeparáltsága, kiszolgálása, higiéniája minden luxusszállodánál fejlettebb módon, személytelenül, borzavalók, megaláztatások nélkül valósul meg.

A KOM-KOLL-ban a központi vendéglátó kombinátban a táplálkozástudomány alkalmazása, a nagyüzemi előállítás, a gépesített tálalás biztosítja az autarchiális családi asztalnál színvonalasabb, nagyobb választékú, táplálóbb étkezést.

A KOM-KOLL-ban és természeti környezetében a közellátás, a közművelődés, a szórakozás, a sport, a pihenés-üdülés igényes intézményei-rendszerei találhatók.

A KOM-KOLL-ban minden társadalmilag érett (felnőtt) egyén jogosult egy A önálló, sérthetetlen használatára. A gyermekek csecsemőkoruktól általános oktatásuk befejezéséig a KOM-KOLL bentlakásos otthonaiban a szülőkkel „egy fedél alatt”, mégis külön, a számukra berendezett saját világban élnek. A felnövő nemzedék kollektív szellemben nevelődve válik felnőtt korára az önálló lakással rendelkező szabad életre alkalmassá. (Sokan azt hiszik, hogy ez a nevelési mód a jövőben is megoldhatatlan lesz, hogy ebbe az anyák sohasem egyeznének bele. De hiszen a mai élet már e megoldás felé közelít. A szülők alig érintkeznek gyermekeikkel. Nagyon sok

az olyan család, ahol a gyermek kósztra-kvartélyra, hónap vagy évszámra a nagyszülőkhez, rokonokhoz van kiadva.

A KOM-KOLL mindenképpen magas, pont- vagy szalagház. Ezt követeli az ésszerű lakó-koncentráció, ezt követeli a gazdaságosság, hiszen a lakás magassága a legkisebb méret, ezért a függőleges közlekedőtér a legrövidebb, és e tengelyre lehet jelfűzni a legtöbb egységet.

A KOM-KOLL gyáripari előállítás, szerelőipari összeállítással készül. Csak a tipizált, csak az automatikus gépsorokon szériában – variál-szériában –, csak a legkorszerűbb technológiával gyártott szerkezetektől várható, hogy kiváló minőségű, abszolút méretpontos, precíz, higiénikus és mindezek által esztétikus alkotások legyenek. Hogy pl. a lakás ajtaja, ablaka legalább úgy működjön, mint egy luxusautóé.

A KOM-KOLL fiziológiailag, pszichológiailag kellemesebb, célszerűbb életet biztosít. A magasház lehetővé teszi, hogy az ember megszabaduljon egyik legalattomosabb kártevőjétől, a talajnedvességtől és beázástól. Megszabadul a köszvény, betegségek, a korbács-málás, az embert és a tárgyakat mind ez ideig bomlasztó folyamatok előidéző okától, a nedvességtől. A lábakra állított és sok ezer tető helyett egyetlen lapostetővel lezárt magasház – közvetlen és képies értelemben is – „lábra állna”, a „természet fölé emelkedne”. A piszkos, zürzavaros, térigényes, gazdaságtalan tető helyén változatos terek, nyitott-zárt tetőterasz, napozó-kilátó alakulna ki. Az ésszerű funkció és a fejlett konstrukció együttese megvalósítja a tér és a tömeg őszinte jelentkezését, az épület áttekinthetőséget, előmozdítja a tisztaságot, a higiénit.

A természetbe ágyazott, egymástól távol álló KOM-KOLL-ok megszüntetik a városi kőfalak zárt világának nyomasztó érzését, a napfényt, a levegőt, a kilátás hiányát. Megszűnik a városi ember kényszerű szabadbavágyása, nosztalgiaja az elvesztett természet után. Túlbaldottá válik a lakásban mesterségesen tartott-senyvesztett állat- és növénytartás szokása.

A KOM-KOLL tipizálása, gépesítése nem jelentheti az élet uniformizálását! – A korszerű technika maximális felhasználása az ember közvetlen környezetében nem az élet, hanem csak az életkeret gépesítését jelenti. Az anyagi javakkal történő telítődés után nem a nirvána, hanem az eddigi, materiával folytatott viaskodásnál bonyolultabb egyéni-társadalmi, lelki-szellemi problémák kimeríthetetlen témaköre lép előtérbe.

A korábban vázolt KOM-KOLL típus tehát nem végző állapot, de nem is a kezdet. Aki valamelyest ismeri az építészettörténet anyagát, jól tudja, hogy a legrégebbi háztípus épp a „közös ház” volt, hogy a kollektív forma lappangva-változva-alakulva – családi ház, rendház, szeretetház – minden korban létezett, és hogy a XX. század leghaladóbb modern építész-teoretikusai ezzel a témával foglalkoztak és foglalkoznak. Aki pedig valamelyest kijegyzetelte a tudományos szocializmus, a szocialista és a szociális törekvések idevonatkozó több évszázados irodalmát, az csodálkozva vagy leforrázva tapasztalhatja, hogy a KOM-KOLL rendszerben semmi meghökkentő új nincs. Az emberi igények rohamosan növekednek! A fejlődő lakásviszonyoknak minél teljesebben hatniok kell fejlődésünkre, alakítaniok kell életfolyamatainkat, a közfelfogást. Lakásépítészettünkben életteli valósággá kell válnia mindannak, amit a „legfőbb érték az ember”, „egy mindenkiért, mindenki egyért”, „mindenki képessége szerint, mindenki munkája, illetve szükséglete szerint” jelszavakban fogalmazunk meg.

Épp ezért „nem látok kizáró okot, hogy a mai átmeneti idők ellentmondásos lakásépítészetiében – amikor a régi megoldások egyre kellemetlenebbé válnak, viszont koncepcións új, jó megoldások még nem alakultak ki –, ne lehetne, vagy ne kellene a kollektív ház típusához, mint fő irányvonalhoz, céltudatosabban igazodni, és ne lehetne a szocializmus kollektív házáét, a SZOC-KOLL-t megtervezni és kísérletképpen a társadalom élenjáró, az új életformával szimpatizáló rétegei segítségével (akár OTP rendszerben is) felépíteni...

Ferenczy Károly

Nem a nadrágszárról van szó!

Moszkvában új városnegyedek épülnek. Aki látta ezeket, alkothat magának valami fogalmat a modern, korunk színvonalának megfelelő lakásépítésről. E sorok írójának volt ilyen lehetősége. Hasonló élményt nyújt Helsinki szputnyik-városainak, Bécs, Berlin, Prága és nem utolsósorban Budapest kísérleti, vagy már éppen megvalósulóban lévő új lakótelepeinek a megtekintése. És mindenek előtt Tapiola, a finnországi kísérleti város, ahol a világhírű finn építész önthetik formába – betonba, üvegbe, műanyagba, fába – lakásépítési álmaikat. Mindezt nem a kérdésközpontú mondatja el, hanem vívónyelven szólva, elővágásnak szánom. Ugyanis vitatkozni szeretnék Ferenczy Károly idézett tanulmányának néhány megállapításával. Az ilyen elővágásra azért van szükség, hogy leszögezzem: nem a szolnoki Ságvári körút perspektívájából vitatkozom. Vallom, hogy az ilyenfajta lakásépítés elavult és korszerűtlen, ezek a házak, maga az egész körút a kapitalizmus idején épült sivár városi bérkaszárnnyak utánzata. Más dolog, hogy a mai lakáviszonyok mellett még ilyen sem jut mindenkinek. A cikkíró viszont már a kommunizmusban jár, ahol a „mindenkinek szükséglete szerint” elve érvényesül a lakásigények kielégítésében is.

A cikkíró alap gondolatai a jövő – a kommunista társadalom – lakásépítéséről nagyon figyelemre méltóak. Elképzelései nem teljesen eredetiek, mint maga is írja, hasonló tervekkel, sőt egyik-másik ilyen terv megvalósításával is találkozhatunk Le Corbusiernél, vagy más nagy nyugati építészeknél is. (Közbevetve: ebből az is következik, hogy az építőművészet, mint a társadalom felépítményének speciális része, nem is olyan egyszerűen követi a társadalom alapját, az uralkodó termelési viszonyokat, ahogyan a cikkíró tanulmányából ez következik.) A kérdés feltevésének, sőt a kísérletezésnek a létjogosultságát, szükségességét elismerem, még akkor is, ha az esetleg megvalósuló SZOC-KOLL, vagy KOM-KOLL típusú ház a huszadik század derekán élt emberek naivitását szemléltető emlékműként marad fenn a kommunista utókor számára.

Vitatkozunk tehát a jövő lakóházairól, ha lesz rá pénzünk, kísérletezzünk is. De miért kell ennek a szükségességét úgy bizonyítani, hogy sutba vágjuk a dialektikus és történelmi materializmusnak a társadalom fejlődéséről alkotott tanításait?

A cikkíró ugyanis ezt teszi. A tanulmány alapkonceptiójában, kiinduló tételében keresendő tévedéseinek forrása. Idézem: „A város és a falu társadalmi termék, anyagi életkeret, amelyben az ember életfolyamatai lezajlanak. A város az osztálytársadalom legmagasabbfokú települési formája”. Ez a megállapítás csak részben igaz. Az emberi településkultúra a termelőerők fejlettségi fokának függvénye. Az a tény, hogy barlanglakásokat, vizek melletti cölölpépítményeket, római légfűtéses kúriákat, vagy beton-üveg felhőkarcolókat építünk, attól függ, mennyire igáztuk le a természetet, milyen a társadalom kultúrája, technikai színvonala. Más dolog viszont – és ez a termelési viszonyok függvénye, hogy a leigázott természet, e tekintetben a lakáskultúrára szűkítve, kinek milyen mértékben, milyen színvonalon elégíti ki az igényeit. Tehát nem a „város az osztálytársadalom legmagasabbfokú települési formája”, mert az emberek lakásigényeinek kielégítésére konkrétan, közvetlenül csak az elosztás módjaiban függ össze az osztálytársadalommal. Arról van szó világosabban: a modern technika, a tudomány vívmányainak felhasználásával építhetünk minden igényt kielégítő lakáscsodákat. De amíg az osztálytársadalom fennáll, addig ez csak az emberek egy csoportját szolgálja, másoknak a felhőkarcolók árnyékában, a luxusvillák szomszédságában a putri jut.

Amikor a kapitalizmust felváltja a szocializmus, ugrásszerű változás következik be az elosztás módjában, de nem abban, ahogyan a cikkíró véli, hogy eddig volt a város, most megszűnik a város, a falu, jön a SZOC-KOLL, a KOM-KOLL, vagy valami más. Hasonlít ez egy kicsit azokhoz a naív kommunistákhoz, akik az Októberi Forradalom győzelme után felakarták szedni a vasúti síneket, mert azokat még a burzsoázia építette.

A szocialista társadalom létrejöttével

először a lakáelosztás társadalmi igazságtalanságai szűnnek meg. Utána a társadalom anyagi erejének függvényeként új lakások, új városok épülnek. Új azért, mert a régi lakás kevés és azért, mert a régi lakások nagyrésze magánviseli annak jegyét, hogy a kapitalista társadalomban született. (Ami rosszat ezekről elmond a cikk írója, abban mind igaza van.) Átalakul tehát a város, de nem szűnik meg. Az átalakulásnál felhasználja mindazt, amit már a kapitalista társadalom is létrehozott az ember szolgálatára. A különbség az, hogy amott ez egy szűk réteget szolgált, a szocializmusban, de teljesen csak a kommunizmusban, az egész társadalmat szolgálja majd. Bár sok olyan település lenne Magyarországon, mint a kapitalista Finnország fővárosa, Helsinkin körül épült szputnyik- városok!

A városról, mint a kapitalista társadalom bukásával halálraítélt történelmi kategóriáról alkotott nézetét a cikkíró nem tudja bizonyítani. Mert nem bizonyító erejű sem az, ahogyan az imperializmus haldoklásának jegyeit magánviselő absztrakt, szürrealista festők látják a várost, sem ahogyan a kispolgári látásmód idillikus képei festik. Az előbbi, amikor a várost kuszavonalak összcvisszaságával ábrázolja, nem a „városról”, hanem saját lelkivilágának torz összcvisszaságáról tanúskodik. Nem lehet tehát úgy feltenni a kérdést, hogy a kettő közül melyik szemlélet áll közelebb az igazsághoz. A cikkíró pedig ezt teszi. És el is dönti. A palmát az előbbinek ítéli. Ezzel többrendbeli hibát is elkövet. A szürrealista, absztrakt ábrázolási módról kimondja, hogy az a valóság hű tükörképe és kispolgári kritikának minősíti ennek elmarasztalását. A valóság pedig az, hogy mindkettő idealista, torz szemlélet, s nem a kettő közül kell a valódit megtalálni, hanem mindkettővel szemben – ez a valódi pedig a tudományos szocializmus.

A szerző, amikor a várost, mint települési formát halálra ítéli és a kommunizmus szemében valami újat ajánl (mindegy, hogy SZOC-KOLL, KOM-KOLL, vagy valami más, utópisztikus elképzelésről van szó), még az úgynevezett nemzedéki elmé-

letet is segítségül hívja. Tényleg nem tudhatjuk, hogy ez a csizma, vagy ha úgy tesszük, ez a keskeny orrú cipő hogyan kerül az asztalra. Talán csak azért, mert a cikk születése idején divatos volt?

Lehet, hogy a szerző nem bízik elképzeléseinek tudományos megalapozásában. (Ez nem is sikerül neki!) Ezért olyan tudománytalan érvet sorakoztat fel, mely szerint „más a felfogása a lázasan kereső fiatalságnak és a megállapodottabb generációnak. Az ifjúság a forradalmi nemzedék sarja...” Még azt is elmondja az ifjúságról, hogy sokszor az idősebbekkel szemben kell győzelemre vinni az újat – értve ezalatt itt az ő lakásépítési elképzeléseit. Bizonyítéka is van: Emlékezteti az olvasót arra, milyen nehéz volt „a hülyegyerek frizura, a halász- és a felhajtó nélküli nadrág” kivívása. Kijelenti e dologról, hogy itt az új állt szemben a réggel. Ezzel kapcsolatban csak azt kívánjuk kiegészítésül megjegyezni, hogy a filozófia, a világnézet terminológiája szerint új és régi harca alatt csak egyet lehet érteni a szocializmus és a kapitalizmus összeütközését. Az ideológiai osztályharc sekélyes felfogásáról árulkodik, ha valaki egy divathóbort elterjedése körüli vitákat összetéveszti a szocializmus és a kapitalizmus közötti világnézeti harccal. Ami pedig az ifjúság forradalmiságáról, az idősebb nemzedék konzervatizmusáról vallott nézeteit illeti, had idézzük Iljicsov elvtársnak az SZKP Központi Bizottságának ideológiai plenumán elhangzott megállapítását: „A szocializmus ellenségei arra számítottak, hogy sikerül majd ellenségeskedést szítaniuk a nemzedékek között, s be tudják majd csempészni hozzánk az idősebb nemzedék „erkölcsi kopását” hirdető és az „áldásos új hullámot” propagáló rothadt trockista eszmét. Arra számítottak, hogy árnyékot vethetnek azokra a kérdésekre, akik kijárták a kommunizmus ügyéért vívott harc nagy életiskoláját. Az értelmiség egyes képviselői, köztük egyes eszmeileg nem eléggé állhatatos fiatal emberek, felkapták „a nemzedékek konfliktusáról” koholt mesét és széltében-hosszában csemcsegni kezdték rajta, örömet okozva ezzel ellenségeinknek. A párt, a szovjet

nemzedék egyöntetűen elítélte és elutasította ezt a rossz szándékú kísérletet, amelyvel alá akarták ásni a szovjet társadalom megbonthatatlan egységét”.

Befejezésül még egy mondatát idézem a szerzőnek: „Egységes, de szabad társadalmat kell teremteni!!!” – követeli. Nem tudom, milyen szabad társadalmat követel a szerző. A magyar nép történelme során ilyen szabad még nem volt, mint most.

Társadalmunk szocialista demokratizmusát összehasonlíthatatlanul nagyobb szabadságot biztosít mindenkinek, mint az úgynevezett nyugati demokráciák. Természetesen a szocializmus teljes felépítésével, majd a kommunista társadalom megvalósulásával teljesebb ki az egyén teljes szabadsága – de hisz ez programunk, célunk. Ezért érthetetlen a szerző követelése.

Varga József

A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL

A TIT Szolnok megyei szervezetének 1963. I. félévi statisztikájából

SZAKOSZTÁLY	Iparban		Mezőgazdaságban		Hivatalban és intézményben		Egyéb		Összesen	
	előadók	hallgatók	előadók	hallgatók	előadók	hallgatók	előadók	hallgatók	előadók	hallgatók
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Filozófiai	24	1439	129	5409	—	—	8	508	161	7356
Irodalmi-nyelvi	16	606	124	9412	6	265	6	278	152	10561
Jogi	19	1089	114	4191	56	1272	3	136	192	6688
Közgazdasági	20	1415	75	3060	6	171	115	2564	216	7210
Művészeti	30	5490	77	5317	12	405	24	1656	143	12868
Nemzetközi	48	2621	173	7945	9	659	34	1340	264	12565
Pedagógia-lélektani	23	1706	247	11544	5	637	5	255	280	14142
Történelmi	22	1653	79	5489	6	144	3	155	110	7441
Társadalomtud. összesen	202	16019	1018	52367	100	3553	198	6892	1518	78831
Agronómiai	1	23	189	7828	2	54	—	—	192	7905
Biológiai	2	64	46	2503	8	571	4	233	60	3371
Csillagászati-űrhajózási	11	434	41	2218	1	13	26	1309	79	3974
Egészségügyi	36	1458	174	11871	15	1138	15	723	240	15190
Fizikai-meteorológiai	7	345	34	2025	—	—	8	473	49	2843
Földrajzi	7	254	30	1324	10	551	7	266	54	2395
Földtan-geofizikai	—	—	8	573	1	47	3	139	12	759
Kémiai	8	212	22	843	—	—	3	107	33	1162
Matematikai	1	39	5	198	1	13	—	—	7	250
Műszaki	57	2777	22	890	4	248	2	68	85	3983
Természettudományi össz.:	130	5606	571	30273	42	2635	68	3318	811	41832
Társadalom- és természettudományi összesen:	332	21625	1589	82640	142	6188	266	10210	2329	120663
KRESZ előadások							18	5043	18	5043

SZOLNOK MEGYEI BIBLIOGRÁFIA
(1963. április 1—június 30.)

- Arviz után... Küzdelem a járványok ellen. Tanácsok Lapja, 1963. ápr. 4. XIV. évf. 7. sz. 7. p.
- BALÁZS Mihály: Kossuth-díjasaink. 1963. Lázár Barnabás. Köznevelés, 1963. márc. 22. XIX. évf. 6. sz. 176—177. p.
- BARÓTI Géza: Dráma Jászdózsán. Népszava, 1963. jún. 9. LXXXII. évf. 133. sz. 3. p.
- BERECZKI Lajos: A közömbös és a háztájiból is több árut vár a népgazdaság. Sz. Néplap, 1963. márc. 23. XIV. évf. 69. sz. 4—5. p.
- BÉCS István—BUBOR Gyula: Beszélgetés a sportról. Magyar Ifjúság, 1963. ápr. 27. VII. évf. 17. sz. 6. p.
- BÉCS István: A Lenin Tsz sportköre. Ifjú Kommunista, 1963. máj. VII. évf. 5. sz. 36. p.
- B. GY. [BUBOR Gyula]: Mezőtúri ismeretterjesztés. Sz. Néplap, 1963. ápr. 7. XIV. évf. 81. sz. 7. p.
- BOGNÁR Gyula: A TV a többletermelés szolgálatában. Népront, 1963. máj. VIII. évf. 13. p.
- BOHUCZKY János: A TVM születési bizonyítványa. Sz. Néplap, 1963. máj. 22. XIV. évf. 117. sz. 3. p.
- BORBÁS Barnabás, dr.—RÁKOS András—RUSVAI László: A jászberényi járás és Jászberény gazdasági, kulturális és szociális helyzetéről. Megyei és Városi Statisztikai Értesítő, 1963. jún. XIII. évf. 6. sz. 295—307. p.
- BORZAK Lajos: Türkeve — legendák nélkül. Sz. Néplap, 1963. máj. 18—19. XIV. évf. 114—115. sz. 3. p.
- BUBOR Gyula: Általános iskolával kombinált tsz akadémia. Egy érdekes tanulmányút tanulságai. Sz. Néplap, 1963. márc. 27. XIV. évf. 72. sz. 5. p.
- BUBOR Gyula: Egy város színház nélkül. Sz. Néplap, 1963. jún. 5. XIV. évf. 129. sz. 5. p.
- bubor — [BUBOR Gyula]: Egy gyönyörű este Karcagon. Sz. Néplap, 1963. máj. 14. XIV. évf. 110. sz. 6. p.
- bubor — [BUBOR Gyula]: A szegényfolttól — a második otthonig. Vázlatféle egy község kulturális térképéhez. Sz. Néplap, 1963. ápr. 28. XIV. évf. 98. sz. 4. p.
- bubor — [BUBOR Gyula]: Szolnoki akvaristák között. Sz. Néplap, 1963. márc. 29. XIV. évf. 74. sz. 5. p.
- BUSI Vince—HOLKA Vilmos: Tej és forint. Képes Újság, 1963. máj. 25. IV. évf. 21. sz. 12—13. p.
- CSÁKI István: A felnőttoztatás fejlődésünk jelenlegi szakaszának sajátos, fontos problémája. Népművelés, 1963. jún. X. évf. 6. sz. 7—8. p.
- CSÁKI István: A megye szocialista mezőgazdaságának további fejlesztéséért. Sz. Néplap, 1963. máj. 26. XIV. évf. 121. sz. 3—4. p.
- CSILLAG István: A gépgyár „kint van a vízből”. Magyar Nemzet, 1963. ápr. 25. XIX. évf. 95. sz. 5. p.
- CSÓKE Sándor: Gyávaság fékezi-e a bírálatot, vagy indokolt-e az óvatosság? Népszabadság, 1963. ápr. 25. XXI. évf. 95. sz. 9. p.
- DANKÓ Imre: A tisztántúli új szempontú néprajzi kutatásokról. Alföld, 1963. ápr. XIV. évf. 4. sz. 91—93. p.
- DIÓSDI László: Arviz és kilakoltatás után. Száz új ház — tanyák helyett. Népszava, 1963. jún. 4. LXXXII. évf. 128. sz. 3. p.
- egy. [ERDELYI György]: Mit tudnak róluk a kívülállók? Helyzetkép a Járműjavítóból. Sz. Néplap, 1963. ápr. 26. XIV. évf. 96. sz. 3. p.
- ENDRESZ Sándor: Az Alföld aranya: a víz. ÚJ öntözési tervek a Tisza mentén. Magyar Nemzet, 1963. máj. 30. XIX. évf. 124. sz. 5. p.
- E. S. [ERDEI Sándor]: Az örökölt kisüzemi öntözőtelepek problémái a jászdózsai termelőszövetkezetekben. Magyar Mezőgazdaság, 1963. máj. 1. XVIII. évf. 18. sz. 15—16. p.
- FABIÁN Péter: Élet a gyémántkarkötő partja mentén. Sz. Néplap, 1963. jún. 14. XIV. évf. 137. sz. 5. p.
- GÁLL Imre, dr.: A Jászdózsai Tarnahíd. — Mélyépítéstudományi Szemle, 1963. XIII. évf. 4. sz. 177—179. p.
- Gő —: Legyen aktívabb a megyei műemléki albizottság. Sz. Néplap, 1963. máj. 24. XIV. évf. 119. sz. 5. p.
- HAZAI György, dr.: A kun miatyánk. Élet és Tudomány, 1963. ápr. 14. XVIII. évf. 15. sz. 459—460. p.
- HERNÁDI Tibor: Csacsifogat. Új magyar vígjátékot mutatott be a Szigligeti Színház Mezőtúron. Sz. Néplap, 1963. máj. 9. XIV. évf. 106. sz. 5. p.
- HERNÁDI Tibor: A nadrág. A Szigligeti Színház bemutatója. Sz. Néplap, 1963. máj. 22. XIV. évf. 117. sz. 5. p.
- HERNÁDI Tibor: Új iskolák, emberhez méltó gondok. Sz. Néplap, 1963. máj. 1. XIV. évf. 100. sz. 7. p.
- HERNÁDI Tibor: A zsúri döntött. A martfői kulturális szemléről. Sz. Néplap, 1963. máj. 8. XIV. évf. 105. sz. 5. p.
- hernádi — [HERNÁDI Tibor]: Háromból egy. Sz. Néplap, 1963. ápr. 26. XIV. évf. 96. sz. 5. p.
- H. GY. [HAJDU György]: Az árvízkarók helyreállítása a Tarna és a Zagyva mentén. Tanácsok Lapja, 1963. máj. 9. XIV. évf. 9. sz. 2. p.
- HOLKA Vilmos: A győztes brigád gondjai. Ifjú Kommunista, 1963. ápr. VII. évf. 4. sz. 20—21. p.
- H. SZABÓ József: Tábor a Móricz-ligetben. Lobogó, 1963. máj. 8. V. évf. 19. sz. 9. p.
- I. S. [ILLES Sándor]: Körúton a Jászságban. Népront, 1963. ápr. VIII. évf. 4. sz. 9. p.
- JÁNOSI Imre: A dolgozók javaslatainak hasznosítása a martfői Tisza Cipőgyárban. Pártélet, 1963. jún. VIII. évf. 6. sz. 63—66. p.
- KAPOSVÁRI Gyula: Aki Szolnokot megmutatta a világnak. Zádor Istvánról. Sz. Néplap, 1963. jún. 2. XIV. évf. 127. sz. 5. p.
- KAPOSVÁRI Gyula: Gece Arpád festőművész gyűjteményes kiállítása előtt. Sz. Néplap, 1963. jún. 16. XIV. évf. 139. sz. 4. p.
- KERESZTES István—DOFFEK János: A karcagi közös baromfikeltető állomás. Gazdálkodás, 1963. febr. VII. évf. 1. sz. 37—46 p.
- KISS István: Móricz Zsigmond Szolnok megyében. Sz. Néplap, 1963. jún. 30. XIV. évf. 151. sz. 5. p.
- KOCSIS Éva: Kötetlen beszélgetés a járási bizottságok munkamódszereiről. Magyar Ifjúság, 1963. ápr. 20. VII. évf. 5. sz. 5. p.
- KOPÁCSY Béla: Emberformálás — selejt nélkül. A Jászberényi Tanítóképző Intézet négy éve. Sz. Néplap, 1963. jún. 9. XIV. évf. 133. sz. 5. p.
- KÖKENY István: A megye vas- és gépiparának helyzetéről. Sz. Néplap, 1963. márc. 26. XIV. évf. 71. sz. 3. p.
- KUNOS István: A legelletett szarvasmarha kiegészítő takarmányozása. Magyar Mezőgazdaság, 1963. máj. 29. XVIII. évf. 22. sz. 17—18. p.
- LASZLÓ Ferenc, dr.: Helytállás a vízért és a víz ellen. Magyar Mezőgazdaság, 1963. máj. 22. XVIII. évf. 21. sz. 15—16. p.
- LÁZÁR Barnabás: A szertárfejlesztés járható és eredményes útja. Köznevelés, 1963. ápr. 19. XIX. évf. 8. sz. 241—242. p.
- MAKSAY László: Aba-Novák a művészet hivatásáról. Művészet, 1963. ápr. IV. évf. 4. sz. 22—23. p.
- Még hosszú évtizedekig a kőolaj és a földgáz lesz a legfontosabb energia. Sz. Néplap, 1963. máj. 18. XIV. évf. 114. sz. 1. p.
- MESZÁROS Ferenc: Nem késhet a megoldás. Képes Újság, 1963. jún. 1. IV. évf. 22. sz. 14. p.
- m. I. [MATHE László]: Búzafajta kísérleti tapasztalatok Héken. Sz. Néplap, 1963. máj 1. XIV. évf. 100. sz. 2. p.

Összeállította: Sági Pál

ARA: 5 Ft